

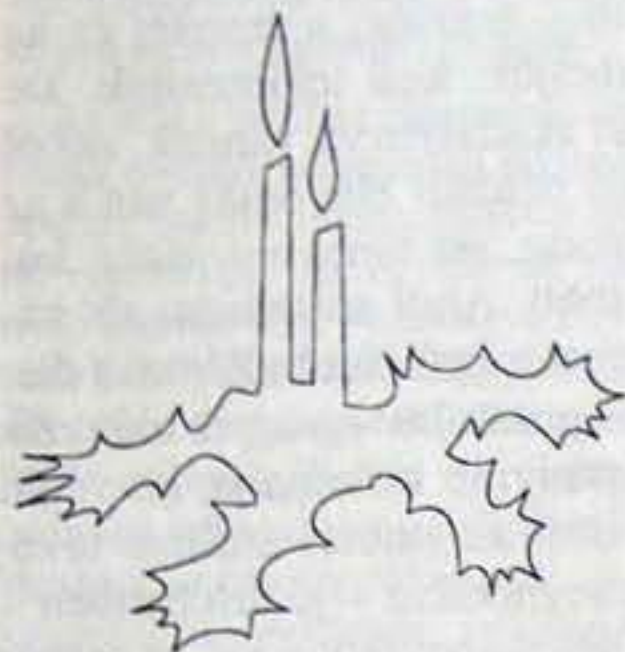

UNITÁRIUS ÉLET

XLVI. évfolyam 6. szám

1992. november–december

Ha nem tudjuk orvosolni a nekünk okozott bajokat, viseljük el őket türelmesen, és ne álljunk bosszút, ne viszonzozzuk rosszal a rosszat.
(Erasmus)

KARÁCSONY

– Ady Endre –

I.

Harang csendül,
Ének zendül,
Messze zsong a hálaének,
Az én kedves kis falumban
Karácsonykor
Magába száll minden lélek.

Minden ember
Szeretettel
Borul földre imádkozni,
Az én kedves kis falumba
A Messiás
Boldogságot szokott hozni.

A templomba
Hosszú sorba
Indulnak el ifjak, vének,
Az én kedves kis falumban
Hálát adnak
A magasság Istenének.

Mintha itt lenn
A nagy Isten
Szent kegyelme sűgna, szállna,
Az én kedves, kis falumban
Minden szívben
Csak szeretet lakik máma.

II.

Bántja lelkem a nagy város
Durva zaja,
De jó volna ünnepelni
Oda haza.
De jó volna tiszta szívből
– Úgy mint régen –
Fohászkodni,
De jó volna megnyugodni,

De jó volna mindent, mindent
Elfeledni,
De jó volna játszadozó
Gyermek lenni.
Igaz hittel, gyermek szívvel
A világgal
Kibékülni,
Szeretemben üdvözülni.

III

Ha ez a szép rege
Igaz hitté válna,
Oh de nagy boldogság
Szállna a világra.
Ez a gyarló ember
Ember lenne újra,
Talizmánja lenne
A szomorú útra.

Golgotha nem volna
Ez a földi élet,
Egy erő hatná át
A nagy mindenséget,
Nem volna más vallás,
Nem volna csak ennyi:
Imádni az Istent
És egymást szeretni...
Karácsonyi rege,
Ha valóra válna,
Igazi boldogság
Szállna a világra...

*Istentől áldott karácsonyt
és békés, boldog új esztendőt kívánunk
olvasóinknak!*

Megszületett!

Lukács ev.2,14. „Dicsőség a magasságos mennyekben az Istennek, és e földön békeség, és az emberekhez jó akarat”.

Boldog örömmel gondolunk karácsony ünnepére mindannyian – gyermekek, ifjak, felnőttek és öregek egyaránt. Előfordul ugyan, hogy valami beárnyékolja szépségét és tartalmát, de ez rendszerint múltó tünet. Annál is inkább múltó tünet, mivel az oka bennünk van, és nem magában az ünnepben. Az ünnep, karácsony ünnepe Isten gondviselő szeretetének megnyilvánulása az emberiség iránt s ez a *van* kategóriájába tartozik. Az első karácsonykor megszületett Jézus, aki Isten akarata és szándéka szerint magában hozta azokat az értékeket, melyek az embert személyiséggé építik. Ezeket az értékeket nevükön tudjuk nevezni, s ezt cselekedvén, azt mondhatjuk, hogy akarati tevékenységünkbe beépíthetjük a szívjósságot, érzéseinkbe az emberszeretetet, gondolkodásunkba az igazság fényét. Azért tehetjük ezt meg, mivel Isten szent lényének ezeket a tartalmi elemeit Jézus az emberi világ részévé tette, s valójában akkor vagyunk-leszünk Jézus tanítványai, azaz Istennek tetsző emberek, ha rendre-rendre, ahogy telnek az évszázadok és évezredek, ezeket az értékeket magunkévá tesszük. Lukács evangélista ezt mélyen átérezvén, mondja: „Dicsőség a magasságos mennyekben az Istennek...”! Azért illeti dicsőség Isten szent nevét, mivel Jézus szellemében „e földön békeség” fog honolni „és az emberekhez jó akarat” fog tartozni.

Hallatlanul nagy dolgok, tények, értékek ezek; olyanok, amelyek új irányt adnak az egész emberiségnek. Nem csupán néhány kiválasztott, nagyformátumú ember megjelenéséről van szó, hanem minden egyes emberről. Mindenki, aki – természetesen a szabadság jegyében élve – hisz Isten gondviselő szeretetében, mely megnyilvánult az Ő szent Fiának, az Úr Jézusnak e földi világba történt elküldésében, számíthat arra, hogy fáradozását siker koronázza – a jézusi, az evangéliumi szellemet megismerheti; érzéseivel, gondolataival és akarati tevékenységének erejével megragadhatja, magába felveheti, emberségét gyarapíthatja vele és általa.

Karácsony ünnepét, azon kívül, hogy kinek-kinek külön is jelentős, a család ünnepének is szoktuk nevezni. Boldog az a család, amelyben szülők és gyermekek mindennapi érintkezésében, munkájában, tevékenységében jelen van a *szívjósság*, a melegség és gyöngédség. S tovább, beleértve a családot is természetesen, karácsonyi tartalomként kínál-

kozik az *emberszeretet* a maga vonzatával együtt, amely nem más, mint az együvé tartozás és felelősség hordozás édes terhe. Nemkülönb az *igazság fénye* az, ami ezen az áldott ünnepen áthatja, képes áthatni gondolatainkat, szellemi tevékenységünket.

A mai világ milliárdnyi embertömegét, amelynek ma már minden egyes tagja külön egyéniség valamilyen fokon, ennél fogva érték hordozó – a jóság, a szeretet és az igazság hordozójának tekinthetjük, kell tekintenünk. De ha érték hordozó mivoltukban akadályozva vannak, abból nagy bajok származnak. Ahol például elnyomás van s az annak nyomában járó zsarnokság, ott nincs *szívjósság*, keserűség és szenvedés annál több. Ahol széthúzás, sőt háborúság dúl, ott elönti a lelkeket a gyűlölet hulláma, s diadalt ül az értelmetlen halál és pusztulás – vagyis hiányzik ott a *szerelemnek* még a legparányibb szikrája is. És végül a gondolkodás szférájában, ahol az emberi szellem tevékenysége zajlik, azért hogy meghódítsa – jó értelemben – ezt a látható és megfogható anyagi világot s azt az ember szolgálatába állítsa – ha nem az *igazság fénye* ül diadalünnepet, hanem annak éppen ellenkezője, akkor mérhetetlen károsodást okoz az emberi szellem portáján. Gondolataink igazságtartalma ékessége az emberi nemzetségnek. Gondolataink hazugsághordozó tevékenysége pedig kétségbeejtő módon beárnyékolja az emberbe vetett bizodal munkát, egyben ékes jelét adja annak, hogy igazán szabadon a gondolkodási tevékenység területén vagyunk. E szabadsággal visszaélni egyben a lelkiismeret elnémitését jelenti.

Lukács evangélista indítatva érzi magát, hogy közölje velünk a pásztorok megbizonyosodását arról, hogy „született néktek ma a Megtartó” s a teremtett világ Isten dicsőségét zengi; a földön békeséget lát, s az emberek között jóakaratot mindenki, aki magát arra alkalmassá teszi. S ennek most már nincs semmi akadálya, mivel Jézus elhozta az emberiség számára az önépítkezés elemeit – ennél fogva Isten munkatársai lehetünk.

Egymás jobb megértését, a testvériség és a szeretet gyakorlását fontosnak kell tekintenünk. Erre int és buzdít karácsony ünnepe!

Bencze Márton
püspökhelyettes

Az igaz Ítélet és a Türelem gyakorlásáról

– Szent István király Intelmeiből –

A türelem és az igaz ítélet gyakorlása a királyi korona ötödik cifrázása. Dávid király és próféta mondja: „Isten, a te ítéletidet add a királynak.” És ugyanő másutt: „A királynak tisztessége szereti az igaz ítéletet.” A türelemről így beszél Pál apostol: „Türelmesek legyetek mindenki iránt.” És az Úr az Evangéliumban: „A ti béketűrőstök által nyeritek meg lelketeket.” Ehhez tartsd magad, fiam: ha becsületet akarsz szerezni királtságodnak, szeresd az igaz ítéletet; ha hatalmadban akarod tartani lelketed, türelmes légy. Valahányszor, kedves fiam, ítéletet érdemlő ügy kerül eléd, vagy valamely főbenjáró bűn vádlottja, türelmetlenül ne viselkedjél, esküvel se erősködjél, hogy megbünteted; bizony ez

ingatag lenne és mulandó, mert a bolond fogadalmat megszegi az ember; és ne is ítélezz te magad, nehogy királyi méltóságodban a hitvány ügyben forgolódva folt essék, hanem az efféle ügyet inkább bírákhoz utasítsd, az ő megbízatásuk, hogy a törvény szerint döntsenek. Óvakodj bírónak lenni, ám örülj királynak lenni s neveztetni. A türelmes királyok királykodnak, a türelmetlenek pedig zsarnokoskodnak. Ha pedig egyszer olyasvalami kerül eléd, amelyben ítéletet hozni méltósággal összefér, türellemmel, irgalommal, esküdözés nélkül ítélezz, így lesz majd koronád dicséretes és ékes.

Az Erdélyi Unitárius Egyház az elmúlt négy és fél évtized alatt

Feladatom az elmúlt negyvenöt esztendő leglényegesebb egyházi vonatkozású eseményeinek rövid áttekintése. Minthogy ez az időszak sok mindent tartalmaz, lehetetlenség annak minden részletére kitérnem. Kénytelen leszek bizonyos eseményeket egészen röviden ismertetni.

Az egyházaknak és köztük az unitárius egyháznak is a második világháborút követő új helyzetben, teljesen új körülmények között kellett újraszerveződni.

Az állam ettől az időponttól kezdve negyvenöt éven át, az egyházak működését minden tekintetben a Vallásügyi Hivatalon keresztül, bukaresti központjával és vármegyei inspektorain keresztül ellenőrizte. Az egyház az állami közegekkel tulajdonképpen csak közvetve, a Vallásügyi Hivatalon keresztül volt kapcsolatban. Ez az ellenőrzés főképpen a legelső évtizedekben rendkívül erős volt, és az egyházi élet minden vonatkozására kiterjedt. Az istentiszteletek állandó ellenőrzés alatt állottak. A lelkészi szolgálatoknak a Securitate általi ellenőrzése, az azzal kapcsolatos felelősségre vonása gyakori volt. A Vallásügyi Hivatal képviselője központi és egyházköri gyűléseinken minden esetben jelen volt, azoknak tárgysorozatát előzőleg ellenőrizte, és a hozandó határozatokat jóváhagyta. Minden gyűlésről román nyelven jegyzőkönyvet kellett készíteni. A közvetítést a központban az előadó tanácsosok és vidéken az esperesek végezték, akiknek a Vallásügyi Hivatallal való kapcsolata állandó volt. Bizonyos idő után a lelkészi szolgálatok ellenőrzése valamennyire alábbhagyott, de a lelkészeknek a Securitate emberei általi zaklatása több-kevesebb lendülettel, de állandóan folytatódott. Egyes lelkészeket arra próbálták kényszeríteni, hogy a velük szembeni kifogások elnézése fejében az egyházi ténykedésével kapcsolatos ügyekről megfelelő időközönként rendszeresen bizalmas jelentést tegyenek. Ezt egyesek kényszerűségből vállalták, de voltak, akik hősiiesen ellenálltak, vállalva a megfélemlítést és a gyakori zaklatást. Hogy ez hány lelkésszel vagy egyházi tisztviselővel történt meg, megállapítani lehetetlen. De általában elmondhatjuk, hogy a lelkészi és tisztviselői kar, valamint az egyházi élethez közel álló világi elem hivatástudatról, bölcs megfontolásról tett tanúbizonyságot, és kötelességét az adott viszonyok között hűséggel teljesítette. Voltak mind az egyházi központban, mind a Teológiai Intézetben és a lelkészi karban olyanok, akikről az emberek tudták, hogy a Securitate-nak rendszeresen szolgáltatnak információt. Ezeket igyekeztek kerülni, és velük semmilyen vonatkozásban ellentétbe nem jutni. Voltak lelkészek, akiket meghurcoltak, de letartóztatásukra egyelőre nem került sor.

Ez a helyzet az 1956-os magyarországi forradalmi események után gyökeresen megváltozott. Szervezkedési vagy rendszerellenességi váddal megkezdődött sok ártatlan ember, köztük teológiai tanárok és hallgatók, valamint lelkészek letartóztatása. A Teológiai Intézet unitárius karának három tanárát, Simén Dánielt, Erdő Jánost és Lőrinczi Mihályt, Kelemen Csongor, Nyitrai Levente és Sándor Balázs teológiai hallgatókat, a lelkészek közül Nyitrai Mózeszt feleségével együtt, Szabó Dezsőt, Benedek Ágost, Bálint Ferencet, Gellérd Imrét, Székely Lászlót, Végh Mihályt, Kelemen Imrét, Léta Áront húsz évig terjedő fogságra és a legmostohább körülmények közötti kényszermunkára ítélték; az Unitárius Kar és az egyházi központ könyvelőjét, dr. Ürmösy Károlyt ítélet nélkül, adminisztratív büntetésként ismeretlen helyre hurcolták. Az elítéltek az 1964. évi általános amnesztia-rendeletig végig el voltak zárva a világtól, s hozzátartozóikról, és ők családtagjaikról semmit nem tudtak. A legenyhébb büntetés öt év volt.

Közben az otthonmaradottak helyzete egyre súlyosabbá, bizonytalanabbá vált. Az addigi nyolc egyházköri számát négyre csökkentették. Minden szervezkedés, a Dávid Ferenc Egylet, a Nőszövetség és az Ifjúsági Egylet működése megszűnt. A vallás-

tanítás a konfirmáció előkészületévé korlátozódott, és csak szombat délután vagy vasárnap délelőtt a templomban, a tanács-teremben vagy a lelkészi irodán volt lehetséges. Aztán 1948-ban bekövetkezett az iskolák államosítása és az iskolákkal bármilyen vonatkozásban levő alapítványok elkobzása. Egyházunk két főgimnáziumát és harmincöt helyen működő több tanerős elemi iskolánkat államosították. Ezt követte 1949-től kezdve a kollektívizálás embertelen gyakorlata. Az egyház az egyházközségek a lelkészi lakáson és kis kerten kívül minden ingatlant elveszítettek.

1949-ig Erdélyben a 16. század második felétől kezdve egy református és egy unitárius önálló teológiai főiskola működött. Ezek 1949-ben megszűntek és az állam kezdeményezésére, a Vallásügyi Hivatal irányításával és ellenőrzésével egy egységes, egyetemi fokú teológiai intézet létesült, az addigi református teológiai főiskola épületében a kolozsvári és nagyváradi református egyházkerületek, a német anyanyelvű nagyszebeni evangélikus, a kolozsvári magyar evangélikus és unitárius hallgatók részére, rektori hivatallal és három dékánátussal. Első unitárius tanáraink Erdő János, Kovács Lajos és Bende Béla professzorok, Simén Dániel, Lőrinczi Mihály és Péterffy Gyula előadó tanárok voltak. Az unitárius tanári könyvtárt át kellett szállítani a közös intézetbe. Később a dékánátusok megszűntek és négy évenkénti ciklussal református, evangélikus és unitárius rektorok kerültek sorra. Így legutóbb az 1978–82-iki tanulmányi években a rektori tisztelet Erdő János professzor töltötte be. Az elítélt tanárok közül rehabilitálás során egyedül Erdő János nyerte vissza állását.

Elcinte megfelelő számban vehettünk fel teológiai hallgatókat. Számuk 1970-ben még huszonhat volt. Az első korlátozás 1977-ben kezdődött. 1978-ban és attól kezdve a kommunista rendszer végéig csak egy vagy két hallgató felvételére volt jogunk. A legutóbbi években a hallgatók száma tizenkettőre csökkent.

A Teológiai Intézetben Szabó Árpád, Lőrinczi Géza, Lőrinczi Mihály, Bende Béla, Izsák Vilmos és legutóbb Rezi Elek szerzett doktorátust. Külföldi unitárius testvéreink közül az Intézet Szánthó Donald New York-i lelkésznek és John Killy-nek, Világszövetségünk elnökének adományozott elnöki címet. A külföldi teológiai intézetek közül dr. Kiss Elek, dr. Kovács Lajos és dr. Erdő János a Chicago-i unitárius főiskolán, dr. Szabó Árpád a franciaországi Montpellier-i egyetemen nyert tiszteletbeli doktori címet.

Teológiai hallgatóink az egész időszakban a sátoros ünnepeken legátusi szolgálatokat végeztek és legátust fogadó egyházközségeink ifjainkat minden alkalommal jelentős anyagi támogatásban részesítették. Ez alkalommal is a legátust fogadó lelkészi családoknak leghálásabb köszönetünket nyilvánítjuk.

Harkó Zoltán lelkészjelölt volt az első, aki az új társadalmi rendszerben 1964-ben két éves ösztöndíjjal a manchesteri unitárius főiskolára kiutazhatott. Ő egy év letelte után az Egyesült Államokba távozott, emiatt éveken át nem sikerült senkit külföldi tanulásra kiküldeni. Végül Szabó Árpád egy évig és négy hónapig, Kiss Alpár egy tanulmányi évig, András György egy évig a Chicago-i unitárius főiskolán, Nagy Ferenc és Rezi Elek egy tanulmányi évig, és végül a legutóbbi tanulmányi évben Kászoni József Manchesterben tanulhatott.

Az egyházi Nyugdíjintézet 1948-ig zavartalanul és eredményesen működött. Ekkor a Vallásügyi Hivatal rendelkezése folytán az állam tulajdonába ment át, amely a Nyugdíjintézetnek bankban talált pénztartalékát és nagy értékű épületét elvette. Tíz év múltán, 1958-ban a Vallásügyi Hivatal utasította az egyházakat saját nyugdíjintézeteik újbóli megszervezésére, anélkül, hogy bármilyen anyagi segítséget nyújtott volna, és az elvett javakból bármit is visszaadott volna. Egyházunknak az új Nyugdíjintézetet óriási erőfeszítéssel, zéróról indulva kellett újraszervezni. Hála az egyházközségek példaadó, rendszeres hozzájárulásának, a

Nyugdíjintézet fokozatosan újra megerősödött, és az állam által előírt nyugdíjakat mindeddig pontosan ki tudta fizetni.

Az Unitárius Közlöny, amely egyházi életünkben jelentős szerepet játszott, megszűnt. Egy időre az 1861-ben létesült Keresztény Magvető megjelenése is szünetelt. Végül 1971-ben, 77-ik évfolyamként megjelenhetett, negyedévenként 64 oldal terjedelemben. Az állami cenzúra és önkényes szövegváltoztatások miatt, a lelkészek jó része bizonyos idő után többé nem volt hajlandó írásait beküldeni, főképpen azért, mert a megcsonkított, lerövidített vagy megváltoztatott szöveg alá a szerzőnek nevét oda kellett írnia. A lelkészek egy része többszöri sürgetésre küldött be egyházi beszédek és beszédvázlatokat. A Vallásügyi Hivatalhoz ellenőrzésre felküldött szöveg általában több hónapos késedelemmel jelent meg. De így is a folyóirat az egyházi élet szellemi színvonalának fenntartásában jelentős tényezőnek bizonyult. Az évenként felterjesztett nyomdai kiadási tervek túlnyomó részét rendszeresen elutasították. Bizonyos idő után a Naptár könyv alakban való megjelenését nem engedélyezték. Meg kellett elégednünk a Falinaptár kiadásával.

Az elmúlt negyvenöt esztendő alatt az alábbi kiadványok jelenhettek meg:

1. *Négyszáz Év. 1568–1968. Emlékkönyv az Egyház megalapításának 400-ik évfordulója alkalmából.*

2. *Az Unitárius Káté átdolgozott formában való megjelenése először 1983-ban, melyet a Képviselő Tanács megbízásából Erdő János és Lőrinczi László munkája tette lehetővé.*

3. *Az Énekeskönyv kiadása változatlan formában.*

4. *Kis Biblia, Lőrinczi László és Erdő János szerkesztésében.*

5. *Dr. Kiss Elek: Unitárius Káté, 1968.*

6. *Imakönyv híveink használatára. Szerkesztette Kovács Lajos.*

7. *Kovács Lajos: Résztétel az evangélium ügyében. Prédikációs kötet. 1983.*

8. *Balázs Ferenc: Közérthető evangélium.*

9. *Erdő János: Teológiai tanulmányok. 1988.*

Egyházunk megalapításának 400-ik évfordulóját ünnepélyes Zsinati Főtanácson 1968-ban ünnepeltük meg Kolozsváron, Tordán és a dévai várban, amelyen több száz hívünk és több mint 200 külföldi unitárius vett részt, főképpen az Egyesült Államokból és Európa különböző országaiból, Angliából, Svájcban, Nyugat-Németországból, Hollandiából, Magyarországról és Csehszlovákiából. A Kolozsváron tartott ünnepi istentiszteleten úrvacsoraosztás is volt.

Ugyancsak ünnepi zsinati Főtanácson nagyszabású ünnepségeken emlékezett meg egyházunk 1979-ben egyházunk alapítója, Dávid Ferenc mártírhalálának 400-ik évfordulójáról. Az ünnepség második napján zarándoklás volt a dévai várba, amelyben szintén nagyszámú unitárius testvérünk vett részt itthonról és külföldről egyaránt. Mindkét ünnepségen az állam és a különböző vallásfelekezetek a legmagasabb szinten képviseltették magukat.

1974-ben Világszövetségünk Végrehajtó Bizottsága gyűlést tartott Kolozsváron, 1977-ben, nagyszerű teológiai konferenciát rendeztünk ugyancsak Kolozsváron, amelyen a világ minden részéről világhírű teológusok vettek részt.

A bukaresti és a nagyszebeni Egyetemi Fokú Ortodox Intézetek és a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetek 1983-tól kezdődően évenkénti egymás utáni sorrendben interkonfesszionális üléseket rendeztek, amelyeken az ortodox, a katolikus és a protestáns egyházak legfőbb vezetői, teológiai tanárai és előadó tanácsosai vettek részt. Ez alkalommal mindig egy-egy, a békével kapcsolatos, vagy közérdekű, és egy teológiai tárgyú előadás hangzott el. Ezekben a gyűléseken minden alkalommal mi is képviseltettük magunkat. Az utolsó, szám szerint ötvenedik ilyen találkozó 1989-ben volt Kolozsváron.

Az unitárius és a szabadelvű egyházakkal való kapcsolataink főképpen az első időszakban nagyon korlátozottak voltak. A kommunista rendszer időszakában először 1964-ben kaptunk engedélyt külföldi utazásra, amikor Világszövetségünknek Hágában tartott világkongresszusán részt vehetett dr. Kiss Elek püs-

pök, Kovács Lajos egyházi főjegyző és Sebe Ferenc előadó tanácsos. Mindhárman jelen lehettünk az 1967-ben Londonban tartott világkongresszuson is. Ettől kezdve egyházunk kisebb vagy nagyobb létszámmal az összes azután tartott kongresszuson, így 1972-ben a németországi Heidelbergben, 1975-ben a kanadai Montrealban, ahol három évre elnökké választottak, 1978-ban az angliai Oxfordban, 1981-ben Hollandiában, 1984-ben Tokióban, 1987-ben az Egyesült Államokban levő kaliforniai Palo Altóban, és végül 1990-ben a németországi Hamburgban részt vett. Elmondhatjuk, hogy ezeken a világkongresszusokon, azok munkálataiban cselekvően részt vettünk, egyházunkat nemes öntudattal és felelősséggel képviselve.

A Vallásügyi Hivatal, az 1968-iki emlékszinatot kivéve, vidéki zsinati főtanácsot nem engedélyezett. Az első engedélyezett püspökválasztói zsinat 1972-ben, Székelyudvarhelyen volt, utána 1976-ban Marosvásárhelyen, 1981-ben Brassóban, 1984-ben Tordán, 1988-ban Székelykeresztúron tartottunk zsinati Főtanácsot.

Az 1946-ban Székelykeresztúrott püspökválasztói zsinati főtanácson egyházunk 7, az 1955-ben Kolozsváron tartott Főtanácson 31, az 1963-iki kolozsvári Főtanácson 25, az 1966-iki kolozsvári Főtanácson 2, az 1968-iki emlékszinaton 5, az 1969-iki kolozsvári Főtanácson 1, az 1972-iki székelyudvarhelyi püspökválasztói Zsinaton 6, az 1976-iki marosvásárhelyi Zsinaton 23, az 1981-iki brassói Zsinati Főtanácson 4, az 1984. évi tordai zsinaton 11, az 1986. évi kolozsvári Főtanácson Kirk Lucienne franciaországi lelkész testvérünket, és végül 1988-ban a székelykeresztúri zsinaton 10, összesen tehát 1946-tól kezdődően 136 lelkészünket szenteltük fel.

1981-től 1989 végéig 105 egyházközségünkben és 36 leányegyházközségünkben egy napig tartó püspöki vizitációt tartottunk, amelyek híveink hitéletének erősítése szempontjából nagy jelentőségűeknek bizonyultak.

Gyülekezeteink jelentős részében, de még mindig nem elegendő számban rendszeressé vált a szeretetvendégségeknek téli időszakokban való rendezése, amelyek az egyházi élet lendületesebbé tételében és anyagi szempontból is jelentősnek bizonyultak.

A konfirmációi ünnepélyek jelentősége és szépsége az elnyomatás időszakában nagymértékben megnövekedett, és a hívek nagy számának részvételével nagyszerű ünnepi alkalmakká váltak. Ugyanez áll az úrvacsoraosztásra is, amelyen a hívek nagy buzgósággal vettek részt. Eredményesnek és áldásosnak bizonyult a hiterősítő, szószékcsérés és ökumenikus istentiszteletek bevezetése is.

Kapcsolatunk külföldi, főképpen az angliai és az észak-amerikai unitárius testvéreinkkel, mindenekelőtt Világszövetségünk frankfurti központjával, állandó volt. Nincs lehetőségünk arra, hogy ebben a rövid tájékoztatóban a külföldi magasrangú egyházi vezetők, lelkészek és mások nevét felsoroljuk, akik egyházunknál látogatást tettek (hasonlóképpen nem ismertetjük részletesen azokat a látogatásokat sem, amelyeket egyházi vezetőink a különböző testvéregyházaknál tettek). Nem adhatunk tájékoztatást azokról a regionális teológiai kongresszusokról, előadásokról és egyéb találkozásokról sem, amelyeken főképpen Erdő János, Szabó Árpád és Rezi Elek, valamint jómagam évenként többször is részt vettünk, és azon igyekeztünk, hogy egyházunkat minél szélesebb körben ismertté tegyük.

Dr. Kiss Elek püspök huszonöt évi szolgálat után, 1971. december 7-én nyolcvannégy éves korában, hosszabb betegség után elhunyt. Temetése a Vallásügyi Hivatal képviselői, a testvéregyházak vezetői, a Főtanácsi tagok, lelkészek és egyszerű gyülekezeti tagok nagy számának jelenlétében általános részvétellel történt. A szónokok, püspök atyánkfia egyházunk és népünk érdekében végzett eredményes munkáját kellőképpen méltatták. A temetési beszéd az alábbi szavakkal jellemezte: „Erős akaratú, vasszorgalmú, óriási munkabírású, szüntelenül munkálkodó, teológiai és tudományos munkák egész sorát létrehozó, mértékletesen és erkölcsi magatartásában példaadó, szülőfalujához elszakíthatatlan szálakkal ragaszkodó, az egyház, a társadalom, a

nép javáért mindenét feláldozni kész próféta, bölcs vezető és hűséges Jézus-tanítvány volt.”

A megüresedett püspöki szék betöltésére 1972. március 19-én a székelyudvarhelyi Zsinati Főtanácson került sor. A jegyzőkönyv jelentése szerint a 79 leadott szavazatból 78 dr. Kovács Lajos egyházi főjegyző teológiai tanárra jutott. A jelentés megállapította, hogy „ez az eredmény az egységes akaratnak és erőnek a bizonyossága volt.”

A következő évi egyházi Főtanács egyházi főjegyző-püspök-helyettesnek dr. Erdő János teológiai tanárt választotta meg.

A második világháború utáni időszak főgondnokainak névsora:

Dr. Mikó Lőrinc 1946–1952

Ferencz József 1953–1960

Kereki András 1953–1968

Kelemen Lajos 1960–1963, haláláig

Dr. Mikó Imre 1964–1968

Dr. Barabássy László 1969–1991, haláláig

Székely János 1970–1975

Dr. Mikó Imre másodszor 1975–1977, haláláig

Dr. Gyarmathy Árpád 1978–1989

Jenei Dezső 1990-től

Az egyháznak és az egyes gyülekezeteknek a felvázolt mostoha körülmények között továbbra is élniök kellett és tovább éltek, mert egyházi és világi vezetőink, lelkészeink és híveink megértették, hogy egyházunkat csak nagy és állandó áldozathozattal lehet megmenteni. És a gyülekezetek vállalták az egyház erkölcsi és anyagi megsegítését. Nem adták fel a küzdelmet. Az egyház egész területén önzetlenségről, áldozatvállalásról lehetett hallani. A bombázás miatt megsemmisült vadadi templomot és a tűzvész miatt kiégett kökösi templomot újraépítették, Bethlenszentmiklóson felavatták a felújított templomot. Az egyetemes egyház gyűjtéséből templom vagy imaház létesítésére alkalmas épületeket vásároltak meg csíkszeredai és homoródkőhalmi új gyülekezeteink, valamint nagyváradi és kolozsvári-iriszi egyházközségeink. Mindenfelé megindult a lelkészi lakások, gyülekezeti termek építése. A püspöki vizsgálat néhány kivételtől eltekintve mindenütt rendbehozott, kijavított, megújított templomokban, lelkészi lakásokban és újonnan létesített gyülekezeti termekben gyönyörködhetett. Önálló lelkészi állások létesültek Brassóban és Székelyudvarhelyen. Íme az utóbbi 45 évben épített lelkészi lakások: Bágyon, Sinfalva, Böződ, Csókfalva, Harangláb, Jobbágyfalva, Magyarzsákod, Marosvásárhely, Nyárádgálfalva, Szabéd, Szentgerice, Székelykál, Szentháromság, Alsóboldogfalva, Fiafalva, Firtosváralja, Kissolymos, Székelyszentmihály, Tordátfalva, Városfalva, vásárlás útján Ádámos és Kobátfalva. Tanácstermek épültek Alsófelsőszentmihályon, Bethlenszentmiklóson, Korondon, Székelykeresztúron, Homoródszentmártonban, Homoródvárosfalván, Árkoson, Bölönben, Sepsiköröspatakon, Kököson, Csehétfalván, Csekefalván, és mindez a legmostohább körülmények között valósult meg.

Az elmúlt negyvenöt év egyházi tevékenységére visszatekintve, hálát mondunk gondviselő Istenünknek, hogy a legnehezebb körülmények között, gyakori megaláztatásaink és megpróbáltatásaink nehéz időszakában is segített, bátorított, erőt adott, vigasztalt, gondot viselt ránk. Atyai szeretetébe kapaszkodva, hozzá buzgó lélekkel imádkozva, elmondhatjuk, hogy egyházunk történelmi hivatást teljesített; a feltétlen istenhitet megtartotta, az ősi örökséget megőrizte és híven ápolta, élni akarásában egyetlen pillanatra sem torpant meg. Ezért elsősorban nem bűnbánatot kell tartanunk, hanem nemes megaláztatással el kell mondanunk, hogy ősi lelkülettel megállottunk azon az evangéliumi alapon, amely a názáreti Jézus példaadásából, az evangélium hit- és erkölcsstanából örök időszerűséggel sugárzik felénk. Elmondhatjuk, hogy ebben a hősi időszakban az előttünk jártak szelleméhez méltóknak bizonyultunk. Legyenek áldottak egyházunk azon

egyházi és világi vezetői, akik mindennapi életünket bölcsességgel irányították. Isten áldása legyen egyházunk minden egyes tagján, akik egyházunk és népünk iránti ragaszkodásukról, hűségükről, helytállásukról és anyagi áldozathozatalukról időről-időre áldott tanúbizonyságot tettek.

* * *

Az 1989. december 22-én végbement forradalom egyházi életünkben is mélyreható változásokat teremtett. Mindannyian tele voltunk várakozással, reménységgel. Megérintett a régóta áhított szabadság szele. Jólesett arra gondolnunk, hogy egyházunk életében megszűnt a tevékenységünket minden vonatkozásban ellenőrző és korlátozó Vallásügyi Hivatal hatásköre. Sok tekintetben szabadabbá váltunk. Örömmel vettük tudomásul, hogy ezután annyi teológiai hallgatót veszünk fel, amennyire szükségünk van. Hasonlóképpen megaláztatással vettük tudomásul annak a mélyen megalázó rendeletnek a hatálytalanítását, hogy otthonainkban a legközelebbi hozzátartozóinkon kívül külföldi vendégeket nem fogadhatunk. Megnyílt a lehetőség egyleteink újrászerveződésére, munkába állítására, és régóta nélkülözött néplapunk, az Unitárius Közlöny újbóli megjelentetésére. Jólesett tudnunk, hogy összejöveteleinket többé nem ellenőrzi az állam, és a sajtó szigorú ellenőrzése is megszűnt. Végre a rádió hullámhosszán keresztül is, bár egyelőre csak szűk körben, de szólhatunk híveinkhez. Mindezt a szabadság egyéb adottságaival együtt örömmel vettük tudomásul. Nagy bizakodással tekintettünk a jövőbe egyházi és nemzeti vonatkozásban egyaránt.

Azonban igen sok reménységünkben csalódnunk kellett. Legtermészetesebb jogaink tekintetében mindennapi életünkben keserű érzésekkel telt meg lelkünk. Ahelyett, hogy a kezdeti ígéretek szerint kisebbségi létünk alapvető kérdései megoldódtak volna, egyre több akadály tornyosult elénk. Életünk sok vonatkozásban bizonytalanra vált. A szeretet evangéliumi lelkületét addig nem ismert mértékben igen gyakran a gyűlölet, a türelmetlenség és rágalmozás szelleme váltotta fel. A meghirdetett programból alig valósult meg valami. Gyermekünk jövője mélyesen aggasztó. Egyik alapvető sérelmünk az, hogy a kultusztörvény tervezetének a Parlament elé való terjesztése, amelyet alapos tanulmányozás után kivétel nélkül az összes egyház elfogadott, és amelynek legelemibb jogaink érvényesítésére, jogtalanul elvett javaink, iskoláink, ingatlanaink visszaszerzésére, egyházaink anyagi létének biztosítására alapul kell szolgálnia, a sokszoros követelés ellenére eddig még nem történt meg. A Magyar Egyházak gyakran ülésező tanácskozásainak felterjesztésére eddig még nem érkezett semmilyen válasz.

Mindez, a gazdasági helyzet fokozatos romlásával egyidejűleg, egyházunkat is igen súlyosan érinti. De jogos küzdelmünket, a többi Magyar Keresztény Egyházzal szoros együttműködéssel, töretlenül folytatjuk tovább. Egyházunk a múltban is gyakran folytatott nemes harcot életben maradásáért, és Istenünk minden esetben gondoskodott rólunk. Benne bízva, hozzá imádkozva és mindennapi kötelességeinket becsülettel folytatva, reménykedő szívvel tekintünk nemzeti és egyházi életünk elé. Ebben a tekintetben lelkészeinkre a hivatásszerű munka folytatásában ezután is szent kötelesség hárul. Bízunk abban, hogy Isten ezután is gondot visel reánk, és minden olyan ténykedésünket megáldja, mely egyházunk és népünk jobb, becsületesebb, igazságosabb, boldogabb életét biztosítja.

Salamon királynak közel kétezer esztendővel ezelőtt elmondott és általam újra meg újra idézni szokott szavaival zárom soraimat: „Az Úr, a mi Istenünk legyen velünk, amiképpen volt a mi Atyáinkkal. Ne hagyjon el minket, el se távozzék tőlünk, hanem hajtsa magához a mi szívünket, hogy járjunk minden Ő utában és őrizzük meg parancsolatait, rendeléseit és végzéseit, amelyeket Atyáinknak parancsolt.”

(I. Kir 8.37–58)

KOLOZSVÁR

*

Dávid Ferenc Egylet OKTÓBER

Október 4-én – vasárnap – délután tartotta őszi első összejövetelét a pestszentlőrinci unitárius templomban a Dávid Ferenc Egylet.

Dr. Jakab Jenő lelkész bibliaolvasása után Török Tamás, a Dávid Ferenc Egylet elnöke, megnyitóbeszédében megemlékezett az elmúlt időszak összejöveteleiről. Elmondta, hogy a korábbi összejövetelek előadóvendége volt dr. Erdő János kolozsvári egyházi főjegyző, dr. Szabó Árpád kolozsvári teológiai professzor, valamint dr. Bodor András ny. egyetemi tanár, a kolozsvári Dávid Ferenc Egylet elnöke.

A Kriza János ünnepség előadója dr. Kriza Ildikó, a Bartók Béla ünnepségé dr. Bónis Ferenc professzor volt, Bartók Táncsivjét Körmendy Klára zongoraművésznő adta elő. Egy-egy előadáson közreműködött Sinkovits Imre, Suka Sándor, Ó. Szabó István, Raksányi Gellért, reneszánsz zenével Kürthy Réka és Szabó Zsolt.

Szinte Gábor festőművész „Protestantizmus és képzőművészet” címen beszélt erről a kimeríthetetlen, ellentmondásos témáról. Előadásával a következő hasábkon ismerkedhetünk meg.

Török Tamás üdvözölte Raksányi Gellért Kossuth-díjas kiváló művészt, aki igen nagy tetszést aratott Németh Lászlót és Dávid Ferencet idéző felolvasásával.

Az ünnepség után a gyülekezeti teremben még sokáig folyt a beszélgetés Szinte Gáborral.

Az ünnepségen részt vett Bencze Márton püspökhelyettes, egyházi elnök és dr. Lőrincz Ernő mb. főgondnokhelyettes, továbbá a budapesti és a pestszentlőrinci gyülekezet számos presbitere, és a Dávid Ferenc Egylet sok tagja.

Protestantizmus és képzőművészet

A képzőművészet a látás művészete, hatását főleg a szem keresztül fejt ki. Csodálatos az a kapcsolat az ember és a világ között, amit a szem közvetít. Ha egy arcot igen rövid ideig pillantunk meg, akkor is képesek vagyunk akár évek múlva élesen emlékezni rá, és bármikor felidézni, vagy kiválasztani. Ám ha ezt az arcot más számára szavakkal kell leírunk, úgy, hogy ő is felismerje, kiderül, milyen nehezen alkalmazhatók a szavak a látott világ leírására.

Az ember több millió éves kifejlődése során elsősorban a szem vált a legérzékenyebb és legközvetlenebb érzékszervvé.

Amikor a vallás, a hit kérdéseiről van szó, a lét valláson keresztül való értelmezéséről, vajon lemondhatunk-e erről a legősibb, legerősebb kapcsolatról?

A protestantizmus éppen ezt tette.

Nem azonnal. Luther hívei közt találjuk a Cranach családót. Id. Lucas keze nyomán ismerjük a reformátor elszánt, szuggesztív arcát, szerencsére. Rembrandt számos műve lett népszerű a protestáns közösségekben, köztük a híres „100 forintos lap”. Ám ez kevés kivétel, ezek is a művészek kezdeményezésére jöttek létre. Az ő hitük sugallta a műveket. A protestantizmus nagy prédikátorai nem kívánták bevonni a képzőművészetet hatáskörükbe. A „meszelt templom”, ahol a puritán szó és ének uralkodik, ahol csak a lélek szemei látnak, ahol a képzeletet a prédikáció vezérli, ez volt a kívánatos.

Vajon miért?

Róma válasza, melyet a tridenti zsinat fogalmazott meg, teljes erővel bevonta a képzőművészet minden formáját visszatérítő munkájába. Soha nem látott erővel jelent meg a látvány a barokk templomokban, az a bonyolult élmény, melyet a tömegben is egyéneként kell átélni, mely minden pillanatot telítette változtatott, amit az egyén a helyszínen töltött. Ma alig tudjuk elképzelni, milyen erővel hatott ez a látványi hatás, az újdonság erejével is a hívekre. Meg is tette hatását.

A harc heve alakította ki azt az elszánt ellenállást, ami mindenben más kívánt lenni, mint Róma. A más jellegű művészet nem volt elég, Cranach és Rembrandt. A teljes tagadás adta az igazi elkülönülést. Így alakult ki, hogy minden ábrázolás „hívság”, felesleges cicoma, igaz hívőhöz méltatlan külsőség, az elmélyült áhitat akadály. Dávid Ferenc az orgonát is száműzni kívánta az istentisztelet-ről, hogy megőrizze a szó tisztaságát.

Ezzel a protestantizmus egyedül áll a világ valaha is létezett összes vallása között.

Én azt hiszem, hogy jóhiszemű, a hit őszinte megvallásából eredő módon, de mégis tévedésről van szó, amiről Luther tézisei után 475 évvel talán lehetne szót ejteni.

Mert igen nagy veszteséget okozott ez a dacos szembenállás. Ma már fel sem mérhető és talán vissza sem fordítható.

A képzőművészet nem csak Róma álláspontját tudta – és tudhatta volna – kifejezni. Cranach és Rembrandt mellett voltak remek kísérletek önálló szellemű vallásos művek létrehozására.

A XV. század végén Savonarola, Luthert megelőzve, új, megtisztult hitet hirdetett Firenzében, a világi uralkodóvá lett pápa ellenében. A pápa győzött, és semmit nem értett meg a barát szavaiból. Ha megérti, talán nincs reformáció. De megértette őt két művész, Botticelli és a fiatal Michelangelo. Botticelli Savonarola hatására festett képei teljes megújulást mutatnak. Az az elmélyülés izzik bennük, az a mély-séges hit, amit később a protestantizmus hirdetett meg.

A milánói Poldi-Pezzoli múzeumban őrzött „Krisztus siratása” erre jó példa.

Michelangelo egész életművét befolyásolta Savonarola hite. „Utolsó Ítélet”-ében, a Sixtus-kápolnában szolgált tanítójának igazságát. A feltámadó halottak között elsőként Savonarolát ábrázolja: sírjából kikelve, vádló arccal, rettenetes, behunyt szemmel fordul elítélői felé, akik közül többen még éltek és elborzadva tekintettek fel egykori áldozatukra. Ott, a pápai trón mögött.

Csak szomorúan vehetjük tudomásul, hogy a protestantizmus egyre inkább elutasított minden ábrázolást, és a képzőművészet elé rideg jéghegyet állított.

Az erdélyi unitárius templomokban igyekeztek enyhíteni a szigort. Festett fatáblák a mennyezeten, hímezések az Úr asztalán, a szószék peremén. Színt, formát bevonni a fehér falak közé.

Vajon fel lehet-e tenni újra a kérdést? Vajon végleg eldöntött-e ez a tiltás? A protestantizmus megújító szelleme enged-e újítást ezen a területen, vagy a hagyomány nem engedheti?

Történhet-e változás?

Szinte Gábor

Dávid Ferenc Egylet NOVEMBER

Őszi első összejövetelét Dávid Ferencre emlékezve november 14-én délután Hőgyes Endre utcai templomunkban tartotta az Egylet. Áhítatot tartott Kászoni József homoródszentmártoni lelkész, megnyitót mondott dr. Jakab Jenő lelkész, a Dávid Ferenc Egylet főtákará. Ezt követően Nemeskürty István mutatta be Török Tamás „Unitáriusok” c. új könyvét.

(Beszédét lapunkban külön közöljük.)

Végül Török Tamás olvasott fel az unitáriusokra vonatkozó megnyilatkozásokat, kiemelve Szent-Iványi Sándornak New-York-ban 1964-ben megjelent „A Magyar Vallásszabadság” c. könyvét, melyet az Egylet itthon is kiad a közeljövőben.

Az ünnepség Bencze Márton püspökhelyettes egyházi elnök zárszavával ért véget. Az Egyház vezetőségét Dr. Ferencz József ny. püspök, Bartók Béla főgondnok és Dr. Lőrincz Ernő főgondnokhelyettes képviselte.

A gyülekezeti teremben jó hangulatú vacsora következett, ahol a hívek fehér abrosz mellett ismerkedtek egymással és az egyház helyzetével.

A hit Isten ajándéka

Török Tamás: Unitáriusok

Cerberus Kft. 1992.

A Magyarországi Unitárius Egyház kiadása

Néhány éve már, hogy a Hőgyes Endre utcában az a kiállítás ért, hogy katolikus létemre Válaszúti Györgyről és a magyar XVI. század unitáriusairól beszélhettem. Örömmel tettem, mert a magyar reneszánsz irodalmának meghatározó egyéniségei közé tartoztak az erdélyi unitáriusok: Heltai Gáspár, Bogáti Fazakas Miklós, Válaszúti György. Tanulságos, hogy kettejük a déldunántúli, törökmegszállta Pécssett tevékenykedett; Bogáti Fazakas itt lelt arra a többnyelvű zsoldgyűjteményre, melynek segítségével megírhatta zsoldárköltészeit, régi magyar költészetünknek ezeket a kincseit. Heltait az olvasóközönség ismeri; Válaszúti György pedig olyan fegyelmezett mértéktartását mutatta a Pécssett, 1588. augusztusában a tolnai református hívekkel folytatott vallási disputációban, hogy az ma is mintája és példaképe lehet a felekezetek közötti kulturált érintkezésnek. Minderre azért is hivatkozom, mert Török Tamás könyvének visszatérő sóhajtása, hogy a mai magyar unitáriusok kevesen vannak, és a többi keresztény felekezet nem becsüli őket. Hát íme, volt idő, amikor Pécs városában is ők képviselték az értelmiséget.

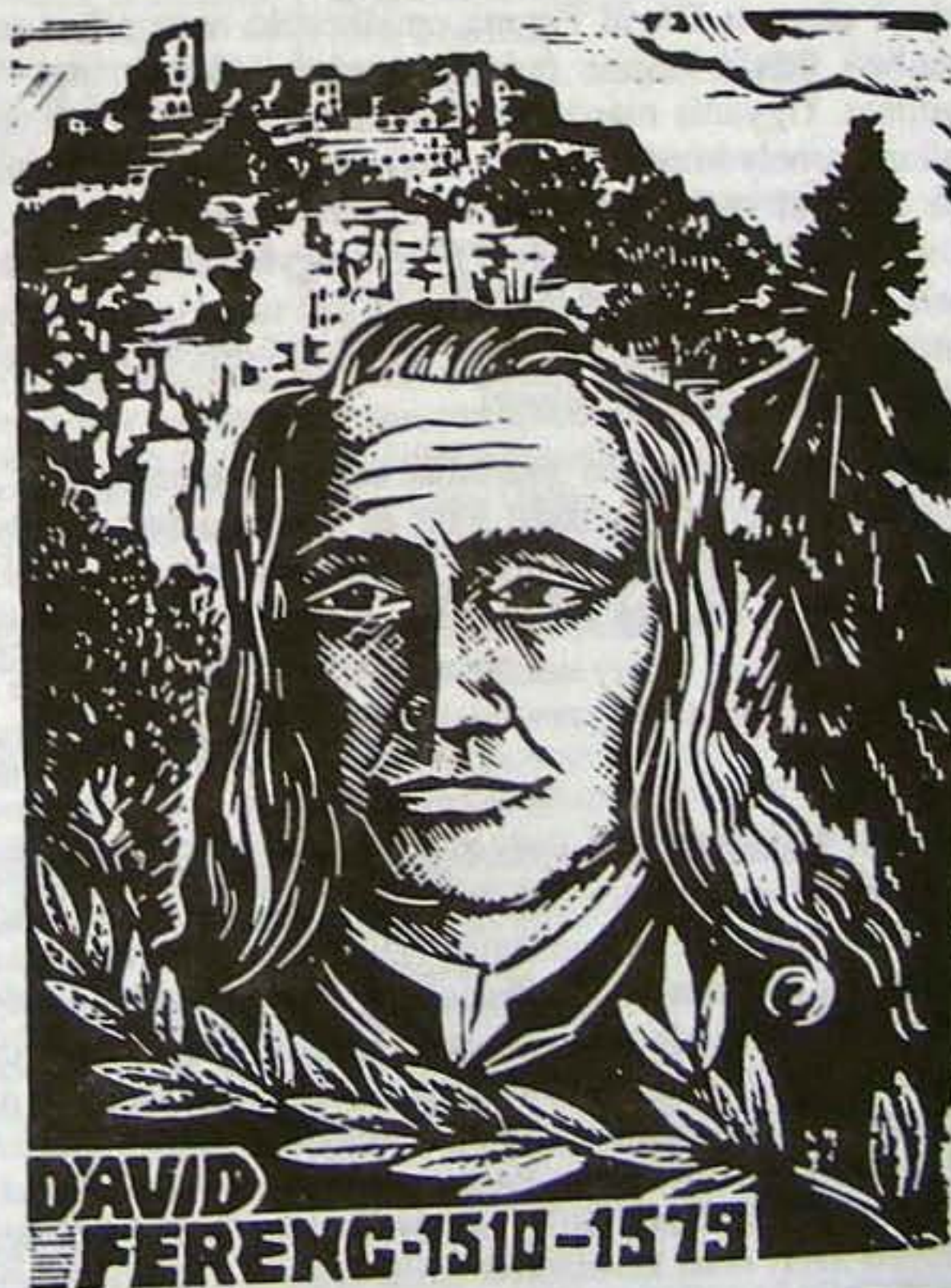
Török Tamás kötete most talán az itthoni teológiai állóvízbe dobott kavicsként pezsdíti meg a hívőket, s ez annál is fontosabb, mivel tisztázni kellene végre, hogy a Dávid Ferenc-alapította felekezet igenis keresztény, mi több, ez a felekezet közelített leginkább az első századok őskereszténységéhez, kutatva mindazt a szent iratokban, melyeket a reformáció korának éber kezdeményező szelleme feltárni remélt. Miközben jómagam számára kétségtelen ugyan, hogy már az evangéliumokban is szerepel a Szentlélek fogalma, mindez nem zárja ki sem a dávidferenci ősök nyughatatlan kutatókedvének méltánylását, sem pedig a hazát mindig önfeláldozó szeretettel szolgáló mai unitáriusok hi-

tének tiszteletét. Végül is: a kételkedés minden haladás egyik feltétele...

De nem feladatom az unitárius hit további elismerő boncolgatása; Török Tamás kötetének örvendezem. Ez a terjedelmében csekélynek tűnő könyv bámulatosan gazdag eszmékben és írói teljesítményben. Török Tamás, aki az elmúlt évtizedben egy rég feledett regényes elbeszélő műfajt teremtett újjá műveiben, ezúttal az unitárius múlttal kapcsolatos tanulmányokat, ismertetéseket adott közre, és egy bemutatásra érett színművet, a Gyulai Pál költeményéből az idősebb nemzedék által még ismert özvegy Pókai Jakabnéról. Pókainé két fiát a fejedelmi trón körüli hatalmi harcokban elfogták, halálra ítélték őket, de a kettő közül egynek megkegyelmeznek; Pókainé válasszon: melyiknek? „Válaszd ki az egyiket, mielőtt már nem választhatod egyiket sem.” Török Tamás ezt a balladát kibontja a kor történelmi valóságának nagyszabású ábrázolásává; megjelenik a fejedelem fogságába esett Balassi Bálint, továbbá Békés Gáspár, Blandrata György és maga Dávid Ferenc.

„A tizenhatodik századi magyar vallásügyi törvények, s azoknak, illetve azok irányának folytatása még nagy nemzeti erőforrásaink lehetnek” – olvashatjuk Szent-Iványi Sándor: A magyar vallásszabadság című, New York-ban 1964-ben kiadott könyve ismertetésében. Szép hitvallás. Amiképpen ifjabb Bartók Béla előszavának intése is becses gondolat: illő, hogy az unitárius felekezetnek is méltó helye legyen az ökumenikus közösségben.

Nemeskürty István

A GYERMEK KARÁCSONYFA ÜNNEPÉLYT ebben az évben 1992. december 20-án, vasárnap du. 5 órakor tartjuk az unitárius gyermekek számára Nagy Ignác utcai fűtött templomunkban.

A Szép Látvány völgye és a siralom hegye

A. Sándor Unghváry: *Francis David: The Apostle of Unitarianism. A Vallásszabadság és az Emberi Jogok – Unitáriusok és Erdély című, az Ohio állambeli University of Toledo 1990. október 3-6 között tartott angol nyelvű konferenciáján elhangzott előadása. Megjelent az Itt-ott c. folyóirat 119. számában (25. évfolyam) az Egyesült Államokban.*

Aki az Egyesült Államok Colorado államának fővárosából, Denverből autózik délnyugat, a Fekete Kanyon, az elhagyott indián barlangtelepülések, az aranyásó városkák vagy a nagy látványosságok legszebbike, a Grand Canyon felé, néhány órányi út után egy kiszáradt patak völgyébe ér. Itt a csenevész növényzet néhol már-már Mexikót idézi. A kanyargó patak völgy hirtelen kitágul, de nem jelenik meg a horizont.

Szemben egy termékeny völgy bukkan fel, közepén egy városka, és a városka végén – rögtön a legelők mögött – egy közel ötezer méteres lélegzetelállító csúcs emelkedik. Buena Vista – szép látvány – a kisváros neve, de ez a név talán éppen spanyolos érzékiességénél fogva nem jelzi igazán érzékletesen a látvány fenséges és hideg csodáját. Ebben a városban többször is megfordultam átutazó turistaként, de nem sejtettem, hogy az erdélyi vallástörténet egyik észak-amerikai szakértője, Unghváry professzor éppen ott tölti nyugdíjas éveit.

Az a tény, hogy Unghváry professzor elemző tanulmányt szentelt Dávid Ferenc emlékének, nemcsak a novemberi Dávid Ferenc évforduló miatt érdemel nagy figyelmet. Ugyanis már több olyan állásfoglalásról lehetett hallani, amely szerint mintha a tengeren túl vitatni kívánnák a dévai várbörtön siralomhegyére hurcolt s ott 1579 novemberében elhunyt Dávid Ferenc egyházalapítási érdemeit. Unghváry professzor azonban két nagy kelet-közép-európai egyházalapítóról írván, Dávid Ferencet közvetlenül Husz János mellé helyezi.

Régióink időrendben második nagy egyházalapítója – Unghváry szerint – hosszú lelki és szellemi utat járt be, míg az antitrinitarista hitelvek megfogalmazójává és hirdetőjévé vált. Ha csak azt tudnánk, hogy Dávid Ferenc pá-

lyájának volt katolikus, lutheránus és kálvinista szakasza is, mielőtt az első hitvallók között unitáriussá lett: meg rögzítette 20. századi, a „damaszkuszi út” fogalmát a köpönyegforgatással társító gondolkodásunk akár kétkedővé is tehetne minket példájával szemben.

Nem szabad azonban elfelednünk, hogy a XVI. század második évtizedében született püspök személyében testésítette meg azt a reformációs folyamatot, amely nem pihent meg vívmányain és gyorsan továbblépett, amikor már szűknek érezte az addig „legreformerebb” egyházak (nem a lutheránus vagy a kálvinista) nem régi, ám gyorsan me-revvé váló intézményes kereteit is.

A dávidi pálya állomásait, így a Stancaróval vagy Méliusz Juhász Péterrel folytatott hitvitákat vagy a Servetus és Blandrata közvetítésével átvett eszmék hatását részletesen elemző Unghváry professzor figyelmeztet: Dávid Ferenc olyan „hitetlen hívő” volt, aki odafigyelt minden olyan véleményre, amely látszólag ellentétben állott az ő meggyő-ződésével. Így arra a véleményre is, amely szerint az 1560-as évek végén „Erdély a vallási szekták meleg-ágyává” vált.

Egyházszerkezési munkájának ezután több erőt szentelt, de nem ebben volt igazán sikeres, írja Unghváry profesz-szor. Dávid Ferenc más felekezeteknek is példát tudott mutatni abban, hogy miként lehet az egyetlen tiszta forrás-ra, a Szentírásra alapozva meggyőző erővel, kivételes szó-noki tűzzel hirdetni az antitrinitárius eszme igazságát. Unghváry professzornak a coloradói havasok tövében írott Dávid Ferenc-tanulmánya nagy megjelenítő erővel vezeti vissza olvasóját az erdélyi havasok négy évszázaddal ko-rábbi, új vallásfelekezetet és máig érvényes hitvallási pél-dákat teremtő világába.

Török Ádám

A Magyarországi Unitárius Egyház hálásan üdvözli Unghváry professzor értő, elmélyült gondolatmenetét, amely áthidalja a történelem-értelmezésben elenyésző és csak fizikailag szédítő tá-volságot.

(A Szerk.)

A Tordai országgyűlés évfordulója

1993. január 6-án nagyszabású ünnepségen emlékezik kolozsvári anyaegyházunk az 1568-as tordai országgyűlésre, amely a világon első ízben iktatta törvénybe a vallás- és lelkiismereti szabadságot. A világtörténeti esemény 425. évfordulója alkalmából közlünk egy részletet Szent-Iványi Sándor *A Magyar Vallásszabadság c.*, az Egyesült Államokban 1964-ben megjelent könyvéből. A Magyarországi Unitárius Egyház egykori lelkész-elnökének hallatlanul izgalmas, gondolat- és adatgazdag vitairata csupán azért nem kerülhetett hazánkban is kiadásra, mert megkeresésünkre nem kaptunk választ és engedélyt a jogutódoktól. Szent-Iványi az Erdélyi Országgyűlési Emlékek alapján szó szerint közli a tordai országgyűlés határozatát: „*Urunk ő felsége*” (Vagyis János Zsigmond fejedelem, korabeli nevezet szerint II. János király. (A szerk.) „*a mint az ennekelőtte való gyűlésekben országával együtt végzett a religio dolgáról, azonképpen a mostanin is ezt megerősíti, hogy t.i. a prédikátorok minden helyeken*

hirdessék az evangéliumot, kiki az ő értelme szerint, és a község, ha venni akarja, jó, ha nem, senki rá ne kényszerítse, az ő lelke azon meg nem nyugodván; de tarthasson olyan prédikátort, a kinek tanítása ő neki tetszik. És ezért senki a superintendensek közül, se mások a prédikátorokat meg ne bánthassák, a religióért senki ne szidalmaztassék, az előbbi constitutiók szerint. Nem engedtetik meg senkinek, hogy a tanításáért más bárkit is fogsággal vagy helyétől megfosztással fenyegeessen; mert a hit Istennek ajándéka, az hallásból leszen, mely hallás Isten igéje által vagyon.”

Ez a törvény – írja Szent-Iványi Sándor – mint a türelmesség mintaképe szerepelt legkiválóbb történetíróink értelmezésében háromszáz éven át. Mikor Torda városa a Millennium alkalmával ezer esztendő múltját méltóképpen óhajtotta képviseltetni, ennek az országgyűlésnek a történetét festette meg Körösfői-Kriesch Aladárral s állította ki Pesten.»

Ünnepélyes megemlékezés Kocsordon dr. Abrudbányai Jánosról

Október 25-én műsoros ünnepélyt rendezett az egyházközség az önkormányzattal és a Kelet-magyarországi Szabadelvű Protestáns Körrel közösen. Az ünnepély tárgya dr. Abrudbányai János lelkes életműve, különös tekintettel szeretetszolgálatára.

A rendezvényen unitárius egyházi énekeket adott elő a mátészalkai Adám Jenő Pedagógus Kórus 60 taggal. Karnagy: Csányi Ottó, szólista: Borné Sipos Beáta, orgonista: Szabó Attila. A szószéki szolgálatot dr. Jakab Jenő lelkész végezte. Államelnökünk, Göncz Árpád személyes képviselőjében Regéczy-Nagy László mondott köszöntő beszédet. Dr. Kozma Tamás budapesti gondnok az Unitárius, dr. Cselényi István professzor a Görögkatolikus, Matkó László a Református Egyház szeretetszolgálatáról tartott előadást. Felhős Szabolcs az alkalomra verspályázatot írt ki, melyre 5 pályamunka érkezett. Az első díjat Oláh András mátészalkai tanár, a második díjat Dusa Lajos debreceni költő, a harmadik díjat Budaházi István mátészalkai tanár nyerte. A tovább két verset Losonczy Léna mátészalkai tanárnő és Kállay Emőd miskolci költő írta. A verseket vásárosnaményi gimnazisták adták elő.

Az ünnepélyes műsor végétével Felhős Szabolcs Abrudbányai Jánost és Balázs Ferencet ábrázoló bronzplaketteket osztott a vendégszereplők között. Nyitrai Levente lelkész leleplezte Abrudbányai János emléktábláját a templom tornácában, az alább következő emlékbeszéd kíséretében.

Az ünnepséget a Nemzeti Himnusszal vezették be és a Szózzal zárták. A templom zsúfolásig telt közönséggel, melynek sorai között a község unitárius és református lakossága mellett ott találtuk főhatóságunk és a budapesti egyházközség számos képviselőjét, az Abrudbányai család tagjait és leszármazottait, Jakab Zsigmond kocsordi és dr. Szilágyi Dénes mátészalkai polgármestert.

EMBERNEK ÍTÉLTEN

Dr. Abrudbányai János halálának közelgő 25. évfordulójára emlékezünk ezen az október 25-i napon. Az első szabad október 23-án határoztuk el a megemlékezést, 1989-ben. Azóta annyi anyagunk gyűlt össze, amennyiből évente is megtarthattuk volna ezt az ünnepélyt.

Felvetődik a kérdés: mit ünnepelünk dr. Abrudbányai János emlékében?

– A Trianon utáni Erdélyben szembeállították velünk a kérdést: „Mi vagy először: unitárius, református, katolikus vagy magyar?” Abrudbányai János válasza ez volt: „Én először ember vagyok. Ebből következően egyszerre unitárius és magyar.” Bodor Pál mai válasza: „Én magyarul vagyok ember.” Abrudbányai János ezenfelül unitárius módra is ember volt.

Tanári vizsgájáról kijövet Abrudbányait körülvette az akkori teológus ifjúság. Várakozva tették fel neki a kérdést: „Úgy-e, a következő félévtől már tanítani is fog minket?” – „Isten őrizze attól magukat is és engem is!” – Ez volt a válasz.

Pedig Abrudbányai János nem azért lett tanár, hogy egy diplomájával több legyen. Nem is azért, hogy pár év múlva Kocsordon legyen állatgyógyász. Mégis azzá lett. Keresztény szeretetből gyógyította a kocsordi állattartó gazdák jószágait. Beteljesedett amit kívánt: Isten megóvta diákjait is, őt is további tanárkodásától. De soha sem óvta meg attól, amire születésétől fogva ítélte, hogy ember legyen.

Ha valaki embernek született, és azt annyira komolyan veszi, mint Abrudbányai János, annak nem vezet rózsák között az útja, hanem súlyos keresztet visel. Neki is súlyos keresztje volt, mert olyan pontosan, szépen futotta emberi pályafutását, ahogy a csillag megy az égen. Ezzel a pontossággal végezte minden munkáját, vezette egyházközségeit és 1956-ban a forradalmat Kocsordon.

A forradalmat máshol vérbe is fojtották, Kocsordon csak börtönbe, üldözésbe és elnyomatásba. Az elnyomás súlya alatt felnőtt egy embernemzedék, mely mindenről sokat tud, de arról, hogy aki embernek született, miért unitárius, miért református és miért magyar, csak azóta beszélnek neki, mióta erre a megemlékezésre készülünk.

1956-ban, aki ember volt, mindenki a forradalom mellé állt. És Abrudbányai János mellé, aki itt a forradalmat vezette. Ezen felül, aki ember, hite is van a világ kezdete óta. Nincs, mert nem lehet kivétel, a lelkiismereti szabadság törvényéért sem. Senkinek sem kötelező, hogy vallásos hite legyen, de hazájában és a földkerekségben, aminek kiszakíthatatlan része a haza, hinnie kell kivétel nélkül mindenkinek.

Abrudbányai János emlékét ezért nem úgy ünnepeljük, mint történelmet és emléktáblát sem a múltjának állítottunk, hanem a jövőnek. Ezzel adjuk meg a választ azoknak, akik számára Abrudbányai János még nem eléggé történelem, és akik szerint már csak az öregek emlékeznek rá. Szóljon meg hát a dékán úr arannyal festett neve. Hirdesse öregeknek, fiataloknak és jövőre nemzedékeknek az ítéletet: embernek születetek! Isten őrizzen attól mindenkit, hogy elfelejtse, minek állítottuk ezt a táblát.

Üres múltból csak üres jövőbe vezet az út. Aki látni akar valamit a jövőjében, annak a múltból tanulságot, tudást, tapasztalatot kell hoznia. És kegyeletet az emberség nemes példaképei iránt. Dr. Abrudbányai János emléktábláját azzal szeretném átadni a nyilvánosságnak, hogy ő ha lelkész volt, mindenki lelkésze volt, nemcsak az unitáriusoké. Hazafiként se csak itt volt hazafi, ahol mindenki magyar. Mint embernek pedig nem lehetnek ellenségei, csak tisztelői és jóbarátai.

Budaházi István
KONDULJON HARANG

Dr. Abrudbányai János emlékének

Ki ismerte a hajnali ködben
ide vándorolt idegent,
a lelkek kovácsát,

a szellem kovászát,
ki ismerte a hajnali ködben
ide vándorolt idegent,
akit az éjszaka
takart be köpenyével,
a hegyek menekülő fiát,
a kiszakadás és a kirekesztettség
fiát, kinek szívét a hontalanság
vaspántjai szorították,
kinek szeme előtt a horizonton
futó csillag, s a tejfehér hold
mutatta Kocsordig az utat.

– Dékán úr! – mondta itt nemsokára
a nép, mert ő nem ismerte
a tehetetlenség kerítése mögé
bújt magányt, ő éjjel és nappal
az idő kő-arcába véste,
rótta a munkát.

Mindig zöld fa, örökké zöldelő
fa lett itt a tanítása,
a lelket emelő, az öntudatra
nevelő munka, a szellem napvilágára
a lét kis ablakán kitekinteni
tanító dékán úr kisugárzása.

Ám jaj, már itt jár a bánat,
elkorcsosítják a kultúra házát,
s hosszú késekkel vagdalják, amit
Pufajkások gumibotjai pufognak,
s egy-egy kiáltás, sírás hal el
az éjszakában, és hurcolják el,
mint azt a temesvári papot
a szekusok – Abrudbányai Jánost.

Nem prédikálni viszik, s lelkeket
vigasztalni, vagy fölemelni. Nem!
Csak verni, verni, verni!
Gerincét roppantani, béklyós
börtönbe zárni, hogy soha többé
ne szólhasson,
hogy soha többé
ne tanítson,

hogy soha többé
ne emelhesen szót
a szegényekért, az elesettekért,
a becsapottakért,
hogy ne lehessen
a hazugság köntösébe öltözött
hatalom útjában,

hogy ne konduljon harang az emlékének.
Mi kondítunk. Harang szóljon,
szívek tüze lobogjon,
s a lelkek fonódjanak eggyé,
s szárnyaljon szabadon,
határtalanul a Hit,
a Szeretet, a Jóság,
a Szabad Gondolat,
Soha Meg Nem Csonkítva.
piacosan megvámolva!

Sírontúli válasz evilági rágalmakra (Szabó Dezső ismeretlen kéziratából)

Századunk megalkuvásokra talán legképtelenebb s ezért leginkább elmarasztalt írógyéniségét, Szabó Dezsőt még a közelmúlt években is említeni alig volt szabad, kiadása, a vele való tény-szerű megismerkedés lehetőségének megteremtése főbenjáró kiadói bűnnek számított. Az elmúlt évek legvégzetesebb, legmegsemmisítőbb bélyegét ragasztották rá: „fasiszta”. Ez a minősítés a römijátékból ismert dzsoli dzsókerre emlékeztetett: ez a kártyalap minden egyéb lapot (érvet) pótol, sommásan, mint ahogy a „fasiszta” minősítő jelzővel sem eredeti jelentése szerint a Benito Mussolini olasz pártvezér által kiagyalt és megszervezett mozgalom tagjait illették nálunk, hanem *mindenkit*, aki gyanúsítható volt azzal, hogy nem fogadja el Moszkva, tehát a bolsevizmus mindenhatóságát. Aki megkérdőjelezte a bolsevizmust, az fasiszta volt. (Mintha a kérdőjel a hitlerizmus elpusztítását kérte volna számon.) S a minősítés hatása továbbgyűrűzött: az ideológiai hagyomány örökségeként arra is rátekeredett, akiben valamiféle nemzeti öntudat élt, s ily módon „fajvédelemben” volt elmarasztalható. Így került ebbe a „kategória” fogalmánál szűkebb zárt térbe, tehát skatulyába Szabó Dezső is, akinek pedig legfőbb programja az volt, hogy megszállottan féltse-védje nemzetét a szabadságát-függetlenségét fenyegető, fölé magasodó szomszédos nagyhatalmaktól, elsősorban a hitlerizmustól. A „fasiszta” Szabó Dezső a tőle megszokott indulattal fogalmazza meg 1929-ben keletkezett, eddig ismeretlen kéziratában a valódi fasizmus ellen forduló meggyőződését, mely kéziratot Bartók Béla főgondnokunk bocsátotta lapunk rendelkezésére, s amelyből néhány részletet közlünk. Előbb azonban Bartók Bélának a kézirattal kapcsolatos megjegyzéseit közöljük, melyek megmagyarázzák a nagybecsű és jelentőségteljes kézirat mind az ideig való lappangását.

Részlet Bartók Béla leveléből:

„1930 körül Szabó Dezső – akinek rendszeresen anyagi nehézségei voltak – közvetítő útján felajánlotta apámnak egy kéziratot művét.

Apám, aki nem volt mai szóval élve szponzoráló természet, de szerette Szabó Dezső műveit, ráállt az ajánlatra, és 200 pengőért (kb. havi fizetése 1/3-áért) megvette a kéziratot. Az átvételt a Philadelphia kávéházban én bonyolítottam le.

A művet eleinte apám őrizte, majd 1940 után én, és 1945-ben a tulajdonom lett.

Többen (Zakar András, Mindszenty József bíboros titkára, Kristóf Károly újságíró, Somfai László, a Bartók Archívum jelenlegi vezetője és mások) tudtak a műről, és rendszeresen érdeklődtek a sorsa felől. A kéziratot természetesen továbbra is őrzöm.”

Szabó Dezső: A végzet ellen

Soha egyetlen művem sem ajánlottam senkinek. De ezt az írást a magyar ifjúságnak ajánlom, hogy igazzá teljesülhessen az a sokszor előlegezett mondás, hogy ő a magyar jövő. És ajánlom a román, a bulgár, a török, a szerb, a horvát, a szlovák, a cseh, a lengyel, a rutén ifjúságnak: minden kisebb nemzeti ifjúságnak, melynek közös veszélye a germán imperializmus.

A faj fogalma fölött támadt vita

Annak a sok képtelenségnek, melyet tudósok, félműveltek és egész műveletlenek ebben a vitában elmondtak a magyarság ébredő öntudata alkalmából, egyetlen alapoka: *nem tudták, vagy nem akarták tudni, hogy a fajnak, mint történelmi-politikai fogalomnak, semmi köze sincs a faj természettudományi fogalmához. És így azok a viták, melyek a természettudományban zajlanak a faj körül: semmiképpen sem vihetők át a faj történelmi-politikai fogalmára.*

Történelmi-politikai értelemben fajnak nevezünk egy olyan szolidaritást, melynek tagjai közös elnevezés alá tartoznak, egyazon nyelvet beszélnek s bennük a közös vérszerinti származás öntudata él.

Ennek az egyetlen helyes meghatározásnak szempontjából tehát egyáltalán nem érinti a faj egységét az, ha a faj, a maga egészében, vagy pedig csak némely tagjaiban az öntudatból kivett múltban több-kevesebb vérkeresztezéssel ment át.

Így tehát: történelmi-politikai értelemben a bizonyos fajhoz tartozóság megállapításánál abszolúte semmi értelme nincs a koponyaméréseknek, egyéb testi vizsgálatoknak, a vérelemzésnek s a fajbiológia más horoszkopikus mókáinak. De épp ilyen értelmetlenség levéltárakban rég elrohant századok okmányaiban szimatolni valakinek a fajiságát. Hogy egy határozott példát adjak, tegyük fel a kérdést: ki magyar faji (nem állampolgári) értelemben?.. Nagyon közönségesen kifejezve: magyar mindenki, akiről senkisé is – önmaga sem – tudja, hogy nem magyar. Minden további oklevelekben vagy vérben szimatoló kutatás: ostobaság s a magyarság létérdekei szempontjából: ártalmas rosszakarat.

Ebből a szempontból tehát: egész kómikusan értelmetlen azok okoskodása, akik azzal érvelnek a faj létezésé ellen, mert a most ismert fajok a múlt folyamán számtalan más elem keveredéséből állottak elő, vagy legalábbis több-kevesebb beolvadást szenvedtek. Mintha valaki kémiai elemeknek állítaná az emberi fajokat, melyek mindenike külön anyagból készült ekstra-sütete a világtérítésnek! Ezen alapon épp oly nemes bátorsággal lehet tagadni általában az ember, a ló, a kutya, a petrezselyem és bármely szerves lény létezését, mert mindenik különféle más elemekből szívja magát továbbélő, növekvő, fejlődő organizmussá. Történelmi-politikai értelemben a faj természetesen mindenekelőtt pszihikum s döntő egységi tényező a beláthatatlan múlt kulturális közössége. De egy organikus képlet egységét sohasem lehet azon az alapon tagadni: mert a múlt végtelenjén különféle elemekből jött létre.

Hasonló meggondolatlan bölcselkedés az, amikor a történelmi faj létezését azzal tagadják: hogy nem lehet meghatározni vagy tartalmát matematikai pontossággal megadni. – Mi az, hogy francia, mi az, hogy magyar, román vagy szerb? – kérdik fölényes gúnnyal és mert ők a kérdezők, igen bozontosnak látják máris a győzelmüket. Furcsán festene a világ és az emberi lélek, ha ebben a percben eltűnnék belőlük minden, amit nem tudunk definiálni s aminek pontos tartalmát nem tudjuk szavakban visszaadni. Hiszen az emberi lélek legtöbb képzet-összetétele ilyen valami. Ha azt kérdelem, mi a Renaissance: mondhatok egy meghatározást, melyben benne vannak a Renaissance korhatárai, okai, lényeges vonásai. De azt a teljes lelki atmoszférát, melyet a Renaissance dolgai és jelenségei adnak össze: nem tudom visszaadni, amint nem tudom definícióba szorítani az erdőt, a tengert vagy más jelenséget, mint emberileg megélt pszihikumot. Az ember testi és méginkább lelki élete oly végéremerhetetlenül sok elem-ből és folyamatból áll: hogy emberi dolgokban igen sokszor bizonyos általános képlettel kell megelégednünk. Hiszen valami, azért, mert nem tudjuk teljes tartalmát szavakban visszaadni: nem kevésbé valóságos lelkünknek.

Ezért vezet vak sikátorokba azoknak a szűklátású szaktudósoknak az okoskodása is, akik ebben a vitában okvetlenül a növények és állatok párhuzamára akarják prokrusztészre az embert. A növényeknél és állatoknál pl. a keresztezés és átöröklés bizonyos folyamatait ma már matematikai képlettel tudják kifejezni. De a végtelenül többféle testi és lelki elem-ből álló ember-

* Prokrusztész – mesés etnikai utonálló, aki az elfogott utasokat hirdt ágyába fektette. Aki az ágyánál hosszabb volt, abból a fölösleget levágta, aki rövidebb, azt halálra nyújtotta. Közkeletűen a. m. előre elhatározott elv szerinti skatulyázás, kényszerítés, zárt térbe erőltetés.

nél ilyen törvényszerűséget meglátnunk már csak azért sem lehet, mert sokszor a legkülönbözőbb elemek egyesülése ugyanazt az eredményt adja. Ha két zseniális szülőnek zseniális gyermeke van, könnyű magyarázat: szüleitől örökölte. És ha kukának születik gyermekük? A magyarázat megint kész van: a két szülőben úgy kiadta minden erejét a család, hogy a gyermekben már kifáradt a fajta. A dolog pedig így áll: hogy egyik magyarázat sem megfejtése a jelenségeknek. Egyszerűen: tudományosra kefélt szavakkal intézünk el olyan folyamatokat, melyeket a jelenségek okozati láncolatában megmutatni nem tudunk. Ide tartoznak azok a félig tudóskodó, félig szélhámós esetek, mikor valaki egy fülből, a szem állásából, a haj színéből vagy más hókuszpókuszából soroz be valakit egy fajba vagy tagad ki belőle.

* * *

Erdélyből jöttem. Ebből a csodálatos kis országból, ahol annyi faj talált fészekre, ahol annyi hit bontotta ki szárnyát. Ki tudja, hogy annak a családnak időtlen vérfolyójába, melynek utolsó, legnagyobb hulláma vagyok: a messzi századokon át hány faj patakja szakadt. És Erdély földje, és kövei, és temetői: ki tudja, hány faj álmából, sírásából és nevetéséből építették össze lelkemet? És így lett minden emberi sírás az én mélyebb bánataim előfakadása, a román és a szerb, a francia és az olasz, az orosz és a horvát, minden anyamellen szoptatott ember sírása. És így lett minden kacagás az én csíráim élet fele rohanása: minden anyacsókból fakadt ember kacagása. De minden rög, minden kő, minden temető minden titka, minden sírás és minden nevetés, mint egybeszakadt folyók növe tengerét: gyűjtötte, árasztotta, Niagara-vá lökte bennem az időtlen magyar sírást s a magyar életakarát elgátlhatatlan szilaj rohanását a nap, a terezebb levegő s a jö-

vő megtisztult útjai felé. Én a világ titokzatos fogantatásaiban teljes emberré érlelődtem: hogy minden emberi igazsággal, fájdalommal és életvággyal lássam, értsem, akarjam fajom életét.

Nem is illik nekem én új igazságot fel - új és külön igazságot - a magyarság számára. Csak azt az igazságot követelem rózsára is, mely minden más fajnak kijár. Nem is kívánom, hogy más fajok életét sorolja elnyomó uralmával. Csak azt akarom, hogy ne legyen más fajok kivételmentes hűbérese vagy bálványja. Semmit nem követlek számára olyant, ami az egyetlen emberi igazság, a tudomány és a természet törvényei ellen volna. Csupán az a célom: hogy a törvények őt is védjék fejlődése és emberi hivatásu nehéz útján.

Orbónehégy, 1929. május 11-én

Orbó Sándor

24 sor 24 oldalról

Az Unitárius Élet új szerkesztősége azt tervezi, hogy az egyes lapszámok a jövőben – a lehetőségek szerint – bizonyos egységes alapgondolatot igyekeznek megfogalmazni. A jelen szám – talán éppen Karácsony szellemében – a *tolerancia* és a gyűlöletellenesség jegyében jelentkezik, s keresi útját olvasóhoz, annak reményében, hogy számuk megnövekedése – elsősorban az állandó előfizetőkre gondolunk – a lap folyamatosságának, tehát önmagunkkal való szembenézésünknek, önismeretünknek, azonosságtudatunk erősítésének is záloga lesz.

Hiszen feladatunk van, nem is kevés. Eddigi felelős szerkesztőnk, Orbókné Szent-Iványi Ilona a budapesti egyházközség lelkeszi feladatköreinek igen bokros, teljes embert kívánó teendőit elvállalván, a jövőben képtelen ellátni a lap felelős szerkesztői tisztét is. Ez nem jelenti a lap szellemiségének megváltozását, bár minden személyi változás óhatatlan stílusbeli és tartalmi változásokkal jár együtt. Ferencz József ny. püspök úr, majd Orbókné Szent-Iványi Ilona lelkesző kiválása a szerkesztői munkából jelentős próbatétel, hiszen több éves, igen nagy gyakorlaton alapuló, áldozatos tevékenységük pezsgő, eleven, tartalmas egyházi publicitást teremtett, magasszintű mércét állítva utódaik elé. Lám, a gyakorlatlanság következménye: az első, általunk szerkesztett számból (1992. szeptember-október) kimaradt az új és legfényesebb nemzeti ünnepünkről (1956. október 23.) való megemlékezés.

Ne maradjon ki mostani, karácsonyi számunkból. Erre hivatott az áldott emlékezetű Abrudbányai János lelkész atyánkfiáról való megemlékezés Nyitrai Levente kocsordi lelkész atyánkfia tollából, aki a kocsordi emléktáblaavatás alkalmából elmondott beszédét rögzítette: a megemlékezés arról az Abrudbányai Jánosról, aki a legönfeláldozóbban képviselte egyházunkat az 56-os forradalomban. Az egyházalapító nagy püspökünkről, Dávid Ferencről való mostani megemlékezések, ha bizonyos jelképeséggel is, '56 szellemét is idézik, hiszen az *unitarizmus apostola* (Unghváry A., Sándor egyesültállamok-beli professzor nevezte így Dávid Ferencet), „*megalkuvást nem tűrő nagy reformátor*” (ez Klaniczay Tibor meghatározása), „*a forradalom eleven szelleme*” (Németh Lászlóé), ilymódon hát alapvető lesz Szent-Iványi Sándor tétele: „a tizenhatodik századi magyar vallásügyi törvények, s azoknak, ill. azok irányának folytatása még nagy nemzeti erőforrásaink lehetnek.” Lettek is: először 1956 októberében, közel négyszáz esztendővel 1568-as tordai kihirdetésük után.

A szószék: anyanyelvi fórum. A magyar szó, amely ott elhangzik (és nem csak határainkon belül) úgy az írott, mint a hangzó nyelv példa erejű megnyilatkozása, minden hívő és hallgató nyelvhasználatát alapjaiban határozza meg. E példaerő páratlan felelősségét szeretnénk tudatosítani „Nyelvvédő fórum” rovatunkkal, mely alkalomról alkalomra fölmutatná azokat a lassan meggyökeresedő tévedéseket, melyek nem az óhatatlan nyelvtisztításhoz, hanem nyelvromláshoz, tehát bizonyos fajta nyelvpusztuláshoz vezetnek. E rovatot az olvasó élénk figyelme és mozgékonyága is segíthetné: szívesen tesszük közzé az összegyűjtött, kirívó példákat. Egyébként is szeretnénk olvasóink tevékeny részvételét lapunk szerkesztésében: szívesen tesszük közzé a helyesbítő, akár bíráló észrevételeket, melyek elevensége dédelgetett tervünk megvalósulásán múlhat: a kéthavonta megjelenő Unitárius Élet – ha az előfizetők száma engedi – rövidesen talán havonta megjelenő „folyóirattá” léphet elő.

Török Tamás

Beszámoló

a Magyar Bibliatanács utolsó közgyűléséről és a Magyar Bibliatársulat Alapítvány (röv. Bibliatársulat) megalakulásáról.

1. A közgyűlés egyhangúan felvette az újonnan jelentkező egyházakat, közöttük a Magyarországi Unitárius Egyházat (felsorolásban az ortodox egyház után megnevezve)

2. Az alapító okirattal kapcsolatban a gazdálkodásról szóló (11.) pontnál az a kiegészítés került a jegyzőkönyvbe, hogy a kiadáshoz szükséges pénzeszközöket az alapítók akkor viselik a jelzett arányokban (Egyházunk esetében 1%), ha más forrásokból (rendkívüli bevételek, adományok stb.) nem fedezhetők.

3. A bibliával kapcsolatos:

a. Az evangélikus egyház (dr. Harmati Béla püspök) bejelentette, hogy mind az istentiszteletek, mind a bibliai foglalkozások keretében országosan és egységesen

az 1990. kiadású új fordítású Bibliát használják.

b. Állásfoglalás született a magyarizált Biblia magyar nyelvű kiadásáról. A bibliai szöveg az 1990. évi kiadású új fordítású Bibliából, a magyarizációk a „Stuttgarter Erklärungs Bibel”-ből kerülnek a magyar kiadásba. (Megjegyzem, hogy ez a hivatkozott német nyelvű biblia a Luther-i fordítást vette alapul, nyelvezetét téve maivá.)

c. Kívánatosnak tartaná a Társulat az ökumenikus biblia munkálatainak megindítását, és a római katolikus egyház felé első lépésben a bibliai személy- és helységnevekben stb. kellene közös nevezőre jutni, mert ez sok időt venne el az érdemleges munkától.

4. A bibliaismereti tankönyvek kidolgozásában dr. Kozma Tamás közreműködéséhez nagy reményeket fűznek.

A református egyház (dr. Márkus Mihály püspök) felkínálta bérleti lehetőségként a Magyar Bibliatársulat székhelyéül a 1113 Budapest XI., Boeskey út 35. sz. alatti megfelelő helyiségeket.

Budapest, 1992. október 27.

Dr. Sztankóczy Zoltán

Jézus Krisztus személyiségéről és szerepéről

Jézus Krisztus születésének és feltámadásának misztériuma

A Háromszemélyű Egyisten (a Szentháromság) hitvallása alapján álló hagyományos kereszténység Jézus Krisztus létezésében tulajdonképpen három szakaszt különböztet meg. Az első a Jézus születése előtti praegzisztencia, amely alatt, már a világ kezdete előtt ő (Logoszként, Igeként) Isten közelségében volt. A másik a Názáreti Jézus földi életét jelenti. A harmadikban újból Isten jobbán van (Kýriosként, Úrként), és marad dicsőséges újra eljövételéig. A földi szakasz elejét és végét két isteni csoda vezet be, illetve zárja le, a szüzi fogantatás és születés, illetve a feltámadás és a mennybemenetel. Mindkét csoda megvallása része már a negyedik évszázad óta az egyetemes zsinatokon elfogadott hitvallásoknak és az Apostoli Hitvallásnak is. Különösen nagy hangsúly van a feltámadás megvallásán, amelyet a kereszténységhez való tartozás elengedhetetlen feltételének (conditio sine qua non) tartanak a nagy keresztény (katolikus és protestáns) egyházak. Azok a szabadelvű és unitárius vallások, amelyek a Názáreti Jézus Isten-voltát nem tudják magukévá tenni, és csak valóságos ember-voltát vallják, ezt a két csodát nem építhetik be hitvallásukba, különösen nem pedig ugyanabban az értelmezésben. Olyan alapvető hitvi különbségekkel szembesülünk, amelyeknek teljes feloldásával még nyilvánvaló-

an nem lehet számolni, mégis érdemes végiggondolni, hogy az erre vonatkozó dogmák értelmezése valóban olyan merev-e, miként a szövegezésükből kitűnik, és nem fedezhetők-e fel itt is újszerű vonások, de azt is, hogy a szabadelvű hitfelfogásoknak a racionalitásra való hivatkozása nem gyengíti-e indokolatlanul a vallásos hit mélységét és erejét?

Az Újszövetség ránk maradt legkorábbi szövegei (a hatodik évtizedben készült Pál-i levelek) jelzik, hogy Jézusnak Istenként való megvallása már ekkor kialakult, és feltehetően tartalmazták ezt a korábbi szóbeli és írásbeli hagyományok is. Eszerint Jézus Krisztus istensége olyan őskeresztény gyülekezetekben vált alapvető hitelvvé, ahol jól tudták, hogy valóságos ember volt, akit földi asszony hordott ki és szült a világra. A korabeli zsidóság körében mély megütközést keltett Jézus istenségének állítása. Az evangéliumok szerzői lényegében háromféle megoldással gondolták feloldani ezt az ellentmondást. A Máté és a Lukács szerinti evangéliumok a szüzi fogantatással adnak magyarázatot. A Márk szerinti evangélium az egész kérdést mellőzi és mindjárt a keresztteléssel vezet be írását. Pál apostol sem tulajdonít jelentőséget a szüzi születésnek, és Márkhoz hasonlóan a kereszthalált követő feltámadást látja az isteni természet igazolásának. A János szerinti evangélium a Logoszt (aki a szerző határozatlan fogalmazása szerint Istennél volt, de egyben Isten is volt) testesíti meg Jézusban, ám nem bocsátkozik részletekbe, és nem állít fel hipotéziseket. A szüzi fogantatást valló evangéliumokban Jézus anyja, Mária ezekben a részekben kiemelt szerepet játszik (Máténál és Lukácsnál), míg egyébként, ahol nem a szüzi születés az isteni természet jelzése (Márknál, Jánosnál és Pálnál), Mária szerepe egyáltalán nem kap hangsúlyt.

A kereszténységben belül a fent említett három megoldás eltérően jut érvényre az egyes vallásfelekezeteknél. A nyugati katolikus kereszténységben az ókortól a középkorig és máig is a szüzi fogantatás és születés mítoszához a Boldogságos Szűz Mária tisztelete is társult, amelyben Mária jegyességét, szüzességének megtartását, majd halálát is, újabban pedig születését (szeplőtlen fogantatás) és mennybemenetelét is csodás elemekkel vették körül. Máté és Lukács evangéliumán kívül a protoevangéliumban, őskeresztény szerzők műveiben írottak jelzik ennek a tiszteletnek korai kialakulását. A Reformáció, amely különösen vonzódott Pál apostol teológiájához, nem tette magáévá a katolicizmus Mária-kultuszát, jóllehet hitvallásában megmaradt a szüzi fogantatás és születés csodája mellett. A János szerinti evangéliumban olvasható harmadik megoldást az egész trinitárius kereszténység magáévá tette, azzal az érveléssel egészítve ki, hogy a *jánosi Logosz = Isten hittélt, Logosz = Jézus Krisztus, és Jézus Krisztus = Isten tétélt* lekkel értelmezte. A korai unitarizmus lemondott a szüzi fogantatás és születés csodájának megvallásáról, de a Pál szerinti Istenné válás megvallásáról is, és azt vallotta, hogy Jézus valóságos emberként nem lehetett egyben valóságos Isten is. A negyedik evangélium bevezető sorainak értelmezésében megmaradt a Logosz = Isten olvasatnál, és azt vallotta (Dávid Ferenc hitelveiből következően), miszerint az ember-Jézus anélkül vallható Krisztusnak, hogy természetfeletti születés misztériuma adna erre alapot.

A szekularizáció kétségtelen erősödése és a tudományos ismeretek bővülése (különösen éppen a világminőség titkaiba való behatolás rohamos fellendülése) a vallások hittételeit sem hagyja érintetlenül, olyannyira nem, hogy még a legalapvetőbbnek tartott dogmák átértékelésére is sor kerülhet. A szüzi fogantatás és születés a hagyományos nyugati kereszténység hitvallásaiban változatlanul ma is olvasható. Ez azonban nem jelenti azt, mintha a hittételnek az értelmezése sem módosulna. Idézhetjük példaként J. Ratzinger bíboros, teológus professzornak „Einführung in das Christentum” c. munkáját (magyarul „A kereszt-

tény hit" Bécs, 1983), amelyben az Apostoli Hitvallást magyarázva, a szüzi fogantatás és születés dogmáját is igyekeznek a mai hívők számára is érvényesnek értelmezni, tudva, hogy a mai korban ezzel a hittétellel szemben viszonylag széleskörű idegenkedés tapasztalható a római katolikus hívők között is. Okfejtése szerint Jézus szüzi fogantatását és istenfiúságát nem szabad összekapcsolni. Ez utóbbi ugyanis nem arra épül, hogy nem volt emberi atyja, és akkor is érvényes lenne, ha szokásos módon, emberi házasságból született volna. Képtelenség lenne Istenben Jézus biológiai apját látni. Ehelyett azt kell megérteni, hogy az isteni atyaság a Krisztus-szerepnek az örökkévalóság körébe való helyezését akarja jelenteni, amely nem zárható az emberi születés és halál korláta közé.

„Ha Krisztus nem támadt fel, nincs értelme a mi tanításunknak, és nincs értelme a ti hiteteknek sem,” olvasható az 1. korintuszi levélben (1 Kor 15,14). Ez a Pál-i kijelentés a hagyományos kereszténység legszilárdabb dogmáját jelzi számunkra, Jézus Krisztus feltámadásának (és mennybemenetelének) megvallását. Az evangéliumok szerint Jézus többször is utalt tanítványainak arra, hogy miután meg fogják ölni, harmadnapra feltámad (Mk 8,34; 9,31; 10,34), ahogyan az az írásokban is meghagyatott. Magának a csodának, a feltámadásnak tanúja nem volt, és a sírhoz siető hívek és tanítványok csak azt láthatták, hogy a sír, amelybe Jézust temették, harmadnapra üres volt és velük angyal közölte, hogy: *nincs itt, feltámadott.* Feltámadása után, az evangéliumok szerint többször megjelent tanítványainak és híveinek, majd tanítványait megáldva, az ő szemük láttára felemelkedett az égbe (Lk 24, 32). Látomásukat itt is angyal magyarázta meg nekik, hogy úgy jön el majd ismét, ahogyan most az égbe emelkedett (Ap. csel. 1, 11).

A Jézus Krisztus feltámadásába vetett hit megalapozása nem tartozik történelmi tény-bizonyítékok körébe, mert ilyenek nincsenek, hanem kizárólag a hitébe, amely szerint a keresztények elfogadják az apostolok és az evangélisták tanúságát, amely tanúság azonban nem a valóságot, hanem a hitet illeti. Eszerint, mint hittitok, történettudományi módszerekkel nem is bizonyítható, csak az igazolható, hogy a tanítványok hittek benne. A niceai-konstantinápolyi és az apostoli hitvallásokban megfogalmazott hitelvek szerint a „halottaiból feltámadás” és a „felmenés a mennyekbe” az őskereszténységtől a jelenkorig a hagyományos kereszténység igehirdetésének alaptétele volt és maradt. Mindemellett az értelmezés nem maradhatott változatlanul me-rev, különösen nem a legutóbbi egy-másfél évszázad alatt, a tudományos ismeretek ugrásszerű bővülése mellett.

A római katolikus teológiában ma ez áll: Krisztus feltámadásakor nem a szokásos földi életbe tért vissza, hanem a halhatatlan, az Istenéhez hasonló életnek került a birtokába. A feltámadás modern katolikus értelmezésének bemutatására ismét Ratzinger professzort idézhetjük, aki szerint a feltámadt Krisztus élete nem testi, fiziológiai szinten fogható fel, amelyből halálával ő is kilépett, hanem a halállal véget ért Bios-határon felüli, új, végérvényes öröklétben, amelyben nem kémiai-biológiai törvények érvényesülnek, hanem amelyben az isteni vonzás és szeretet uralja a szellemi- lelki világ Isten felé tartó emelkedését. Ebben az örökkévalóságot felölelő tartományban Krisztus követői az Isten igéje révén lehetnek együtt vele is, és Istennel is.

A hitmagyarázat a legfontosabb dogmák mögött is folyik a hagyományos kereszténységen belül is. Amiként az első egyetemes zsinatok hitvallásai is a már élő hitet tükrözték, vagyis a hittételek tartalma alakult ki először, és a formába öntés volt a második lépés, most is tanúi vagyunk a tartalom lassú, de állandó fejlődésének, amely a formát, vagyis a hittételek szövegét még nem kívánna módosítani, inkább a régi formákba helyez új értelmezést. Bizonyos határok között ez ugyan még megoldható, de előbb-utóbb be kell következzen a hitelvek és a valóságos élő hit egyeztetése.

A dogmákhoz nem kötődő kereszténység helyzete könnyebbnek, rugalmasabbnak tűnik, hiszen hitelveik tartalmában jobban követhetik az ismeretek tárházának bővülését. Itt is számolni kell azonban két veszéllyel. Az egyik, hogy mindenképpen a puszta ész határain belül kívánnának maradni, jóllehet a vallásos hit nem szorítható be ugyanezekbe a keretekbe. (Jézusnak Krisztus-volta például csak a hit területén fogható fel, a józan ész határai közé csak az ember-Jézus helyezhető el. Viszont ezen az alapon Krisztus megvallásától elzárkózni: a kereszténységhez való tartozást gyengíti). A másik, hogy az új ismeretekkel nem tart lépést a hit tartalma, és régi, már elavult vagy bizonytalan hitmagyarázatokkal ütök el az új hit-kérdések megvilágítását. (Példaként idézhetjük az örökélet hitét, amely az unitárius hitvallásban is szerepel, anélkül, hogy a józan ész keretei között magyarázatot kaphatna, ugyanakkor a feltámadást azért nem valljuk, mert nem egyeztethető össze a józan ésszel. Idézhetjük az ősbűn és az eredendő bűn tanának elvetését is, amellyel az unitarizmus korát messze megelőző lépést tett, hittanában, bibliamagyarázatában azonban ennek következetes érvényesítése még sok hiányosságot jelez, mivel igyekszik alkalmazkodni a teremtés bibliai képéhez.)

Jézus feltámadását az evangéliumok úgy beszélik el, ahogyan az első keresztény közösségek hitvilágában a Jézus halálát követő évtizedek során meghonosodott. A János szerinti evangéliumban azonban olvashatunk néhány útmutatást magától Jézustól is, aki közvetlenül elfogatása előtt utoljára arról is beszélt tanítványainak, hogy mi lesz az ő halála után: *„Rövid idő, s a világ nem lát többé, ti azonban láttok, mert élek ... Atyámban vagyok, ti bennem, s én bennetek”* (Jn 14, 19–20); majd később: *„Még sok mondanivalóm volna, de nem vagyok hozzá elég erősek ... Amikor eljön az Igazság Leike, ő majd elvezet benneteket a teljes igazságra”* (Jn 16, 12–12). Ezek a jézusi kijelentések és modern ismereteink teljes összhangban lehetnek. A transzcendens Isten (aki Lélek, Igazság és Szeretet) immanenciáját csak a teremtés és a világmindenség csúcsát jelentő emberi tudat, lélek tudja felfogni, és Isten országa is csak itt (Jézus szavai szerint *közöttetek, tibennetek*) épülhet fel. Ebben az emberi tudat-szférában beszélhetünk Isten létéről és működéséről, ebben él tovább Jézus Krisztus munkássága és igehirdetése elmúlhatatlanul és örökkévalóan, Istennel együtt, mibennünk és itt valósulhat meg a mi emberi örökéletünk is.

Sztankóczy Zoltán

Dsida Jenő: KRISZTUS

Krisztusom,
én leveszem képedet falamról. Torz hamisításnak érzem vonalait, színeit, sohase tudlak ilyennek elképzelni, amilyen itt vagy. Ilyen ragyogó kékszeműnek, ilyen jóllakottan derűsnek, ilyen kitelt arcúnak, ilyen enyhe pirosnak, mint a tejbeesett rózsza. Én sok éjszaka láttalak már, hallgattalak is számtalanszor, én tudom, hogy te egyszerű voltál, szürke, fáradt és hozzánk hasonló. Álmatlanul csavarogtad a számkivetettek útját, a nyomor, az éhség siralomvölgyeit, s gyöttrő aggodalmaid horizontján már az eget nyaldosták pusztuló Jeruzsálemed lángjai. Hangod fájó hullámokat kavart, mikor a sok beszéd után rekedten újra szólani kezdél. Megtépett és színehagyott ruhádon vastagon ült a nagy út pora, sovány, széltől-naptól cserzett arcodon bronzvörösre gyúlt a sárgaság, s két parázsló szemedből sisteregve hullottak borzas szakálladra az Isten könnyei.

A szabadság ára

A demokratikus fordulat óta Magyarországon a munkanélküliség tíz százalék fölé emelkedett. Minden száz munkavállaló közül tizenháromnak nincs munkahelye, és ez a szám az ország egyes vidékein ennél is jóval magasabb. Az előrejelzések jövőre sem bíztatnak semmi jóval: egyesek húsz százalékos munkanélküliséget is jósolnak.

Ez volna a szabadság ára?

Persze, nemcsak munkanélküliség van, hanem látványos gazdagodás is. Az utóbbi hónapokban a gazdagodás legalább olyan látványossá vált az ország szerencsésebb területein, mint amilyen szembetűnő kezd lenni a szegénység másutt. Megjelentek a nyugati autósodák, szépek a kirakatok, a vadonatúj szállodák pedig tömve vannak turistákkal. Nemcsak külföldiekkel; a legfrissebb statisztikák szerint annyi a dollár és a márka a lakosság bankszámláin, hogy abból bőven kitelnék az ország éves tartozása. Munkanélküliség és bőség, szegénység és gazdagság – úgy látszik, mindez a szabadság ára.

A Kádár-rendszerben jóval kisebb volt a szabadságunk, de sokkal egyenlőbbek voltunk. Gyakran utazom országszerte, és amit látok, ko-

molyan gondolkodóba ejt. Nemcsak a benzinkutak és a magánboltok, autóbörzék és privát csárdák, hanem főként az egyre drámaibb különbségek egyik és másik országrész között. Az északnyugati megyék – az osztrák határhoz közel – virágzanak; a délkeleti térségek pedig mind jobban lemaradnak a modernizálódásnak ebben a versenyében.

Azelőtt ezeket a különbségeket állami beavatkozással mérsékeltek. Támogatták azt, aki lemaradt, és mérsékeltek, visszatartották azt, aki túl gyorsan fejlődésnek indult. Mind többet vettek el azoktól, akik gyarapodtak, és mind többel támogatták azokat, akik szegényedésnek indultak. Így hát az egyenlőség, amit a Kádár-rendszer teremtett, nem a bőség egyenlősége volt, hanem bizony a szűkösségé és az elmaradottságé. Ma mégis sokan gondolnak vissza nosztalgiával az elmúlt rendszerre, amelyben, ha szegényen is, de legalább élni lehetett, ahol volt munka, háztáji és mellékes jövedelem, és majdnem mindenkinek jutott egy kis vityilló vagy egy füstös Trabant.

A szabadság és az egyenlőség, úgy látszik, Kelet-Európában mindenütt ellentmond egymásnak. Az előző

rendszerben nem voltunk ugyan szabadok, de legalább többé-kevésbé egyenlők voltunk. Most eljött a szabadság, de odaveszett az egymás közötti egyenlőség.

Melyikről mondjunk le?

A forradalmároknak, akik a XVIII. század végén zászlajukra tűzték a „szabadságot” és az „egyenlőséget”, volt egy harmadik jelszavuk is: Fraternité, azaz testvériség.

A testvériség nem politikai jelszó, hanem morális elkötelezettség. Nem a nyilvánosságra tartozik, hanem a magánélet dolga. Nem lehet államilag megszervezni és hivatalosan ellenőrizni. Olyan emberek kellene hozzá, akik személyes felelőséget éreznek egymás iránt. A testvériség annyit jelent, mint felelni egymásért.

1990-ben a csodával határos módon szabadultunk meg negyven vagy még több esztendő elnyomatásától. De ha valaki egyik napról a másikra szabaddá válik anélkül, hogy felelős volna bármiért és bárkiért is, annak beláthatatlan következményei lesznek: gátlástalan gazdagodás és kétségbeejtő munkanélküliség. Szolidaritás, testvériség, szeretetszolgálat: ezt még most tanuljuk. Mert enélkül nincs szabadság.

Mint 24 sor 24 oldalról c. cikkünkben utaltunk rá, új rovat indítását tervezzük „A szószék: anyanyelvi fórum” címen. Ebből az alkalomból, mintegy e rovat első közleményeként adjuk közre a nagy nyelvészprofesszor és nyelv művelő, Zsirai Miklós születésének 100. évfordulója alkalmából készült megemlékezést, amelyet dr. Domonkos János írt.

ZSIRAI MIKLÓS (1892–1955) születése centenáriuma alkalom a nagy magyar tudós iránt érzett tiszteletünk kifejezésére.

Zsirai Miklós nyelvész, a magyar és a finnugor nyelvtudomány tudósa, a fáradhatatlan nyelv művelő 100 esztendő volt, ha élne. A főhajtás gyönyörű kötelesség előtte, aki a szellemi tájékozódás és a gondolkodásbeli autonómia szempontjából az európai korszellemmel szervesen összefüggő életművet alkotott. Olyan személyiség volt, aki jelentős befolyást gyakorolt századunk magyar tudománytörténete alakulására.

„Az életmű vallott az ős korokról,
mikről csak sejtéseink vannak
és ma is hűségesen vall, tudom jól,
aki feléje nyúl s faggatni kezdi, annak.
A művek hatnak, működnek tovább,
békülten pihen a professzor úr
beszélhetnek a bölcsek, ostobák,
mosolyog, ő mentségre nem szorul.”

(Képes Géza: A JÖVŐ EMBERÉNEK)

Az élő Zsirai Miklósnak

A magyar finnugrisztika egyik legkiemelkedőbb alakja 1892. okt. 10-én született Mihályiban (Győr-Sopron megye). – „Az egyik legtörzsökösebb magyarságú, legsajátosabb magyar nyelvjárású vidéknek, a Rábaköznek a gyermeke. Népünknek ezt az ágát éppen az évszázadok óta fennálló gyepű-helyzet anyagi és szellemi veszedelmei, fenyegetései tartották folyamatos készenlétben, hogy nagyban és kicsiben csak azért is ragaszkodják önmagához. Ebből a „vigyázó” lelkeletből nőhetett ki Zsirai Miklós rajongó szeretete a magyar nyelv iránt. A nyelv a köz-

léleknek, így a nemzeti közösség lelkének is főszköze. Ezt érezte eleinte kevésbé tudatosan” – írja róla Pais Dezső. Hogy milyen természetű aranyakkal gazdagította őt a soproni líceum Magyar Társasága: idézem megkapó vallo-mását 1940-ből, a Társaság 150 éves évfordulóján „...ak-koriban nem is gyanította, ma azonban világosan látom, milyen egyéniség-alkító hatása volt a Magyar Társaság szellemi légkörének. Mindegyikünk kapott valami értékes ösztönzést, nemes sugallatot, hasznos útravalót. Felébredt magyar voltunk öntudata, s mindegyikünknek meg kellett szívélnie a társas együttélés, a közös munka fegyelmező tanulságait. A Társaság ismertette, szerettette meg velem a könyvet és a tudományos munkát.” Soproni diákevek után került a pesti bölcsészkarra.

A nevezetes Eötvös kollégium Zsirai számára kedves hely volt. Eötvös kollégistaként végezte egyetemi tanulmányait, majd később tanára lett annak, ahol magyar és finnugor nyelvészetet és finn nyelvet tanított. – „Tanárként párját ritkító pedagógiai érzék jellemezte. Logikusan tagolt, világosan megfogalmazott, lényeglátó előadásaiban ügyelt arra, hogy hallgatóit a részletek túlságos halmozásával ki ne fárasssa. Kiváló előadói képességei, rokonszenves egyénisége folytán elérte, hogy a korábban rendkívül száraz tantárgynak kikiáltott finnugor nyelvészet a kedvelt egyetemi stúdiumok sorába lépett.” – jellemezte Lakó György. Tanítványait szigorúan a forráskutatás kötelezettségére figyelmeztette. A saját forráskutató igénye viszont nem szorítkozott a holt nagyok kézírata, a kritikai kiadások kincsei ismertetésére. Példái közt Ady-szavak, Móricz Zsigmond-i kifejezések szerepeltek. „A nyelvtudomány nem múzeum, – mondta egyszer – a nyelv él.” Szinnyi Józsefet követte a pesti egyetem bölcsészkarán a finnugor összehasonlító nyelvészet egyetemi katedráján, ahol több mint negyedszázadig működött. Hazai korszerű nyelvtanítási szemlélete – a legközelebbi múltig – meghatározó a mai nyelvész-nemzedék gondolkodásmódjára.

A nagyszabású alkotó egyéniség pályája, szellemiségének széles íve elsősorban a finnugrisztikai szakterület legkiemelkedőbb alakjává avatta, de polihistor is, aki a tudományfilozófia, a pedagógia, – számos szakpublikációja révén is – az irodalom terén is, a nyelv-művelés terén is értékes hagyatékot halmazott föl. Filológiai fölkészültsége párosult a lényegre törő, az alkotások keletkezésének hátterét is fölillantó elemzéssel. A magyar közvéleménnyel az ő munkássága fogadtatta el a finnugor nyelvrokonság elméletét. Akadémikusként 1944-ben e szavakkal foglalta el a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöki székét: „Szerelem nyelvemet, ezt a minden előttem élt magyar lelkével átítatott drága örökséget, ezt a minden utánam élő magyarra átszármaztatandó szent muzsikát, s gyönyörűséges kötelességemnek érzem ennek minél tökéletesebb megismertetését, megbecsültetését, megkedveltetését. Ennyi a programom, ezt azonban ma is, holnap is, jóban is vállalom.” Ezt az *Ars Poeticát*, hazaszeretete teljességét, tudósi világlátása tette teljessé. Munkássága művelődéstörténeti érték.

1937-ben Zsirai *Finnugor rokonságunk* c. főművét Bóka László így méltatta: – „Zsirai Miklós professzor majd hatszáz oldalas könyvet tett a magyar kultúra asztalára. Elsősorban nem a nyelvtudomány művelői szűk köre számára készült, hanem a népi sajátosságainak gyökerére kíváncsi magyar értelmiség hasznára. Aki a magyarság sorskérdései mélyére akar hatni, nem kerülheti el Zsirai könyvét.” – Erről a könyvről Illyés Gyula pedig ezt hangoztatja a *Nyugat* 1937. 2. számában: – „Kiterjeszkedik a kérdés

minden ágára, a nyelvészeti fejtegetések mellett ismerteti a nagy család származék-népeinek történetét, mai helyzetét. Kiemelkedik a szaktudomány szűkebb területéről. Ami benne a tudomány, az is érzelmet, sőt indulatot kelt. Mennyi tanulság, mennyi szomorú tapasztalat, intő példa az okulásra... A vogulok nyomorultak, betegek, halálra vannak ítélve. Mikor Oroszországban jártam, az a gondolatom támadt, hogy ezt az egész ötezerfőnyi nemzetet Magyarországra kellene vezetni, egy faluba, elférnének, valamelyik nagybirtok lakatlan pusztaságán. Nem az ő hibájuk, hogy annak idején tán félórával lekésték a honfoglalásról.”

Végeredményben morális kérdésnek tekinthető minden-kori helytállása. – „Nemcsak adott népének – vallja Lakó György Zsirairól, a tudósról –, hanem vett is tőle. Neki adta tudománynépszerűsítő írásai tartalmát, viszont tőle vette a nyelvet, melyen a tartalmat, az ismereteket közvetítette. Nála magyarosabban és szebben magyar nyelvész még aligha írt. Anyanyelvünk rejtett kincseit úgy, amint ő, legfeljebb ha jeles íróink ismerték. A régi nyelv és a népnyelv szépségei egyaránt ihlették tollát. Már-már feledésbe merült magyaros mondatszerkezeteket újított fel, népies ízű szavakat avatott irodalmivá. Nem csoda, hogy stílusával valóságos iskolát teremtett.”

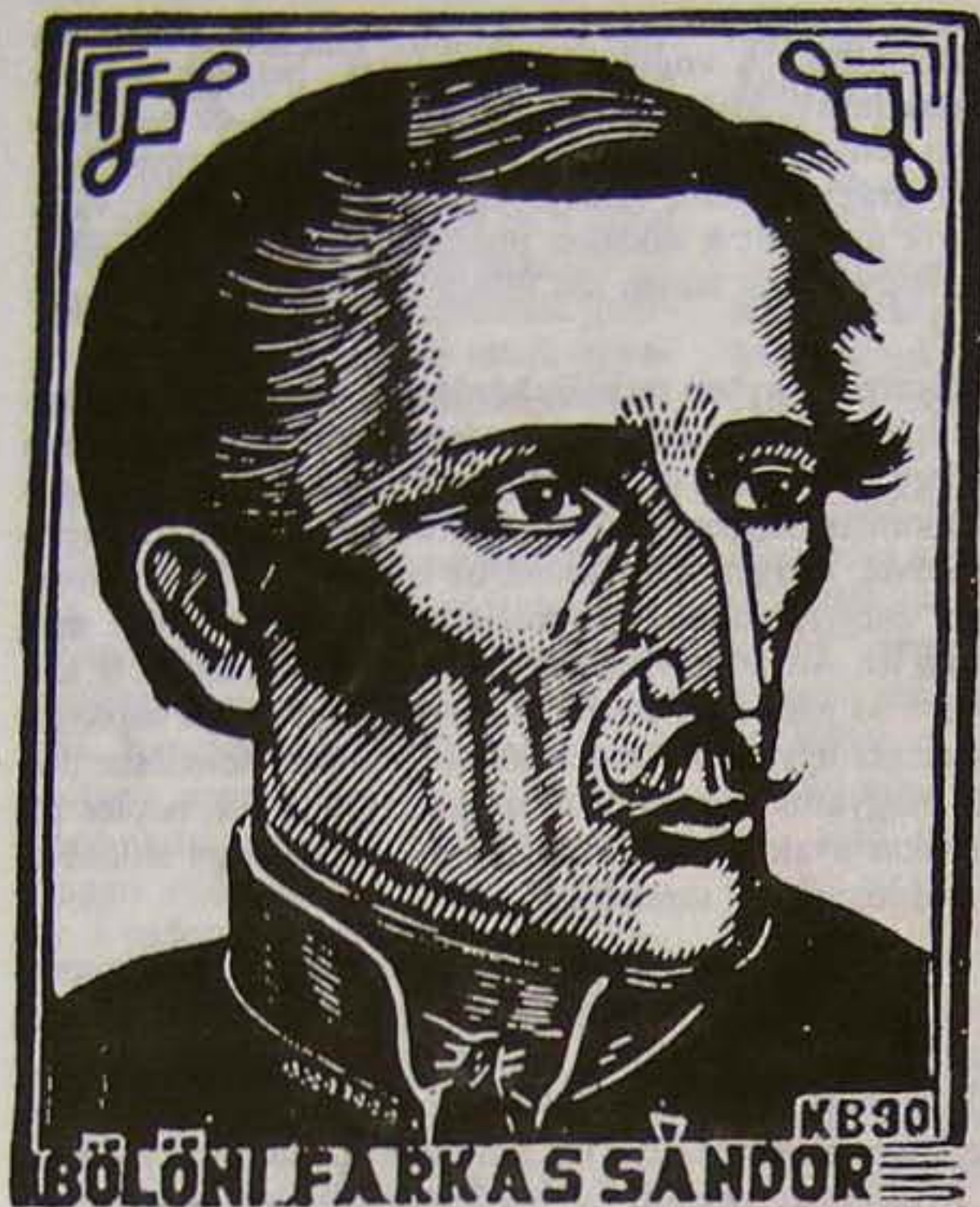
Úgy tartják, hogy népszerű, ismeretterjesztő színvonalon is jól írni talán nehezebb, mint tudományos szinten. A magyar nyelv-művelésnek, az anyanyelvi ismeretterjesztésnek is kitartó, sikeres munkása és támogatója volt. Lőrincze Lajos jellemezése a nyelv-művelő Zsirai professzorról: – „Elvállalta az akkori nyelv-művelő folyóirat, a *Magyarosán* szerkesztését. Kiváló munkatársakat toborzott köré, magas színvonalra emelte, országos népszerűsége juttatta. Emlékszem, az én egykori vidéki iskolámban is igen sokan járattuk, olvastuk a lapot.”

Zsirai előszóval, tollal és szervező munkával is szolgált a magyar-finn baráti kapcsolatok ügyét. Fő részt vállalt az első, Magyarországon, Budapesten 1928-ban tartott Finnugor Közművelődési Kongresszus rendezéséből. Tanítványai bevonásával gondoskodott arról, hogy a hazánkba látogató finnek és észtek megbízható, lelkes kalauzok vezetésével járják hazánk vidékeit, és mindenütt magyaros vendégszeretettel részesüljenek. (A kongresszus tiszteletére könyv jelent meg *Finnek, észtek* címen, Teleki Pál előszavával.) Ettől kezdve nemcsak a hazai tudományos élet szervezésében és alakításában volt része, hanem a külföldi tudományos körökkel való kapcsolataink fejlesztésében is. A maga korában nagyon korlátozott lehetőségek közt, ott-hona nyitva állt nemcsak a hazánkba látogató finnek előtt, hanem szíves segítőkészséggel fogadta az észteket, a svéd, a norvég kutatókat is. A finn-magyar kapcsolatok Zsirai nélkül nem élnék oly virágkorukat, amilyenek tanúi vagyunk.

Kiemelkedő tudósi nagysága, művelődéspolitikai szerepvállalása hasznos és követendő példát adott a magyar nyelvtudomány hagyományainak feltárásában is. Tudományformáló szerepe megvalósításra érdemes ideált kínál a mostani utóknak. Zsirai Miklós akadémikus méltán részesült már 1949-ben munkásságáért Kossuth-díjban. Centenáriuma jeles alkalom arra az elhatározásra, hogy őrizzük a magyar nyelv tisztaságát és szépségét olyan gonddal és szeretettel, miként azt Zsirai Miklós tette.

Dr. Domonkos János

Százötven esztendeje, 1842. február 3-án hunyt el Bölöni Farkas Sándor, a nagy unitárius emlékiró és világutazó, akit Amerika magyar felfedezőjeként tartunk számon. Az évfordulóra emlékezve adjuk közre Szakonyi Péter írását.

Egy székely nemes Amerikában

Nem fedezett fel új földrészt, sem új néptörzset. Nem gyűjtött ritka állatfajokat, nem rendszerezett növényeket. Egyetlen egzotikus nyelv szótárát sem állította össze – csupán egy vékony kötetben adta hírül a világnak és főleg a magyar olvasóknak azt, amit másfél évszázaddal ezelőtt észak-amerikai utazásán tapasztalt.

Az utazó Bölöni Farkas Sándor erdélyi székely nemes volt. Neve, utazása, tevékenysége a feledés homályába süllyedt, pedig korának igen érdekes egyénisége volt. Széchenyi, Kazinczy és Wesselényi barátja és harcostársa. Életrajzát rövid néhány sorban le lehet írni: 1795-ben született a Háromszék megyei Bölönben, és 1842-ben Kolozsvárott hunyt el. Sírja a házsongárdi temetőben a nagy erdélyi polihisztor Brassai Sámuel síremléke közelében van. Egész életét a reformkor szelleme hatotta át, nemzete felemelkedéséért harcolt, tevékenykedett. Mint az erdélyi kancellária hivatalnokja keveset tehetett, de mint reformer százféle munkálkodásba fogott. Goethét és Schillert fordított, Erdély történetének megírásába fogott. Gedő Józseffel – saját könyvtára felajánlásával – megalapította a kolozsvári unitárius kollégium könyvtárát. Életének – és nem túlzás azt mondani, hogy korának – döntő eseménye mégis észak-amerikai utazása és arról írt könyve volt.

A korszak két óriása, Wesselényi Miklós és Széchenyi István szándéka volt a fiatal állam meglátogatása. Értékes tapasztalatokat, személyes élményeket kívántak szerezni az akkori Amerikáról, de útjuk meghiúsult – és Angliába utaztak. Helyettük Béli Ferenc és Bölöni Farkas Sándor kelt útra 1831. júliusában. A mindössze négy hónapos utazást bizvást nevezhetnénk „az első magyar tanulmányútnak” is. Az észak-atlanti vidéket bejárva a kötelezően megnézendő helységek, nevezetességek mellett elsősorban azokat a településeket járták sorba, ahol a nemzet fejlődése számára hasznos tapasztalatokat szerezhettek. A kísérletezés időszaka volt ez a tengerentúlon is! Számos gazdasági

mintatelep, szekták által alapított kolónia tevékenykedett az államokban. (Ezek jó része rövid virágzás után elsorvadt, de néhány közülük ma is létezik!) Jártak Harmony-ban Robert Owen utópista szocialista telepén és a „Shakers” elnevezésű szekta telepén egyaránt.

Bölöni figyelmét sem kerülte el a mintagazdaságok életének legkisebb részlete sem. Részletesen beszámolt könyvében ezek munkájáról, szervezési, értékesítési rendszeréről, feldolgozó üzeméről, iskoláiról. Keresztülutazva az akkori Amerikán, megfigyeléseit rendszerezve von le következtetéseket, táblázatba szedi az adatokat, s ezeket egyéni benyomásaival egészíti ki. Korának szerencsés olvasója képzeletben ott állhatott egy kialakuló állam bölcsőjénél és megláthatta, hogy milyen hatalmas szakadék tántog az „új világ” és Európa között. Bölöni – már amennyire a cenzúra engedte – elemzi a magyar állapotokat és amerikai tapasztalatait. Készen említi az otthoni állapotokat, és méltatja azt a polgári és gazdasági fejlődést, amit ott tapasztalt.

Első magyarként számol be a Hudson folyón megtett útjáról és a Niagara vízesésről – de itt sem tud elmerülni a természet szépségeinek szemlélésébe! Részletesen foglalkozik a csatornaépítések helyzetével, a hajóépítés fejlődésével és ezek pénzügyi és gazdasági jelentőségével.

Szakértő szemmel vizsgálja az államok politikai-gazdasági felépítését, s nem elégszik meg dokumentumok közlésével, hanem New Hampshire állam alkotmányát és kormányzati rendszerét a gyakorlati élettel is összehasonlítja. Könyvének egy izgalmas fejezete foglalkozik az amerikai etnikum kérdésével is. Pontos adatokat szolgáltat az indiánok és bevándorlók számáról, leírja életkörülményeiket, települési viszonyait, beszámol új városok és falvak születéséről. Negyvenhat különböző vallási felekezet nagyságáról és hívőinek számáról is pontos képet ad. Meglátogat számos elemi iskolát és a West Point-i akadémiát is. Nagy jelentőséget tulajdonít az oktatásnak és nevelésnek, s így nem csoda, ha tisztelettel adózik annak az új rendszerű oktatásnak és szervezeti felépítésnek, amit lépten-nyomon tapasztal. A demokrácia, az egyenlőség, a szabadságjogok megnyilvánulásait sorba véve felismeri a kapitalista társadalom és gazdaság árnyoldalait is. Észreveszi, hogy a polgári társadalommal nem a korlátlan szabadság és egyenjogúság vette át a hatalmat, hanem a tőkés és az elnyomottak harcává alakul át a feudális társadalom ellentmondása. Ezen meglátását közel két évtizeddel a Kommunista Kiáltvány megjelenése előtt teszi! Megsejti a XX. századi Amerika sorsproblémáját: a felszabadított néger és az amerikai társadalom életének alakulását.

Százötven éve, december 15-én érkezett vissza Európába, a könyve az 1834-es esztendő szenzációja lett. Hatalmas közönségsiker, két kiadás és az Akadémia nagydíja jelezte értékét, de a bécsi kamarilla 1835-ben már be is tiltotta „lázító hangvételeért”.

Széchenyit és Wesselényit is lenyűgözi az útibeszámoló, mindketten gyakorlati tevékenységük elméleti alapját, terveik és gondolataik gyakorlati megvalósulását látták benne! Nem volt elhanyagolható szempont az sem, hogy a mű hatalmas közönségsikere nyitottá tette a polgárokat a reformtervek, elgondolások befogadására. Bölöni Farkas Sándor sem nyugodott könyve betiltását követően. Tovább szervez iskolákat, szervezeteket hoz létre, de 1842-ben, 150 évvel ezelőtt bekövetkezett korai halála miatt nem láthatta álmainak beteljesülését. Életműve csupán egy könyv, bölcséleti írásai, városrendezési tervei, naplótöredékei és levelei torzóban maradtak.

Kortársai a „Magyar Cassius”-nak, „Második Franklin”-nak, a „Mi Schillerünk”-nek nevezték Bölöni Farkast, kinek életműve sajátosan él együtt a magyar reformkor történetével. A kiegyezés korában és századunk harmincas éveiben újra felfedezték. Legutóbb 1978-ban az Egyesült Államokban és Angliában jelent meg az „Észak-amerikai utazás” Kadarkay Árpád fordításában. Könyve értékét talán az adja, hogy személyében szociológus, geográfus, technikatörténész és irodalmár adott számot értékes tapasztalatairól, s ez a korszerű szemlélet túlélt Bölöni Farkas Sándort, a reformert.

Szakonyi Péter

Kulturális körkép

Evangelium Színház

Legalábbis európai távlatokba helyezve egyedülállónak tetszik a Protestáns Közművelődési Egyesület vállalkozása, amikor a protestáns egyházak támogatásával olyan színházat létesít, amely arra kötelezi magát, hogy az Evangelium szellemének jegyében szerkeszti meg programját, tehát valamiféle küldetést vállal, amellyel egyetlen „beérkezett” színház sem büszkélkedhet: egy világosan megfogalmazható gondolat képviselését hirdeti meg, és mintegy tűzi homlokzatára, éppen az emberiség történetében alighanem legnemesebb, legfőlemelőbb szellemiség gondolatát, amely gondolati magból szinte egy gyümölcsmag szárba szökkenésének természetességével fogalmazódik meg a minden bizonnyal világméretben páratlan elnevezés: EVANGÉLIUM SZÍNHÁZ. A vállalkozás előzménye ugyancsak a Reformáció október 31-iki emléknapjához kötődik: 1991-ben felolvasó színpadi formában ekkor került színre Lessing *Bölcs Náthán* c. drámája, az ökumené gondolatának egyetlen ismert színpadi megfogalmazása – akkor a taxisblokádtól gátolta meg a bemutató – tehát lényegében az ökumené – ilyen átütő közönségsikerét. A most bemutatott Tamási Áron-színháték, a *Hegyi patak*, sokkal szerencsésebb körülmények között juthatott el a Dunapalota méltán hálás közönségéhez. Mindkét bemutatót Udvaros Béla rendező hozta létre, akinek érdemei kettősen is elévülhetetlenek: nehézséget, akadályt nem ismerve, teremtette meg az előadás anyagi és színpadi feltételeit, úgyszólván egyszemélyes csapatként, s ami a már Evangelium Színház fémjelzéssel létrehozott Tamási Áron-bemutatót illeti: a *Hegyi patak* dramaturgiai nehézségeit bravúros rendezői invencióval hidalta át oly módon, hogy nagyszerű szereposztással rukkolt ki, s a remek rendezői érzéssel választott színészeket mintaszerűen vezette a szerepek lelkéhez-lényegéhez. Régtől ismervén Horváth Sándor atmoszféra-teremtő készségét, Si-

mon György bölcs humorú jellemteremtő adottságait, s a szerep nehézségeit tekintve, mindenképp *Bitskey Tibor* gondolathitelesítő színészi erejét, melyet önfeloldozással is fokozni képes, Udvaros elsőrendű érdemének a színészválasztást tekintem. Feltevésemet igazolja az előadás jónéhány meglepetése. Még sose találkoztam *Mécs Károly* ilyen elementáris öniróniájával, melyet a gondolati egyensúly megteremtésének és a gondolat hitelességének szolgálatában fölillantott a *Hegyi patak*-ban, s igen meggyőző színfolt volt a színpadon csak fölöttébb ritkán látható *Zágoni Zsolt* emberábrázoló érzékenysége, színészi érettsége, eszközgazdasága.

A rendező legnagyobb diadala a színészfelfedezés, pontosabban: színészavatás. Udvaros Béla ilyesmivel is büszkélkedhet. Az Anka szerepében megismert *Forgách Szilvia* Zefirelli Júliájának üde báját, természetes hamvaságát hozza színpadra: minden rafinéria nélkül van, és jelenlétének pusztán tényével és ellenállhatatlan hitelességével csak a legfelkavaróbb katarzisok versenyezhetnek. Figyelemre méltó az előadásban *Antal Anetta* sodró temperamentumú Gidronéja és mint „alkalmi vadász-madarász”, a mindig szuggesztív *Pathó István*.

A Protestáns Közművelődési Egyesület – és a lényegét összefoglaló megnyitót mondó *Bartók Béla* után az Egyesület személytelenségét feloldani rendelt Udvaros Béla – páratlan közművelő missziót végzett az Evangelium Színház életre hívásával. Nem csak a vállalkozás szellemiségét tekintve, hanem annak bizonyító erejével: egyszerűen, áldozatkészség egy még ridegebb kultúrataratás idején is hadat üzenhet az országos közönségnek, és eget kérhet. Hosszú, sikeres léte kívánunk az Evangelium Színháznak, amely – mint ahogy a színháznak hatékony szövetségesei voltak egyházaink – egyházainknak átütő erejű szövetségese lehet!

T. T.

Kétszáz éves a kolozsvári magyar színháztársaság

A kolozsvári magyar színháztársaság kétszázadik évfordulója az egész magyar kultúra nagy ünnepe.

A magyarországi Erdélyi Szövetség ez alkalomból bensőséges emlékünnepeket rendezett 1992. november 10-én Budapesten, a Nagy Jenő u. 5. sz. alatt Művelődési házban.

Dr. Varga László, a KDNP elnökhelyettese meleg bevezető szavai után *Kötő József*, az RMDSZ művelődési titkára, a kolozsvári színház egykori igazgatója *Kétszáz éves a kolozsvári színház* címmel tartott nagyszerű előadást. Emlékeztetett, hogy 1792. november 11-én tartotta első előadását Kolozsváron, a Rhédey házban *Kótsi Patkó János* színész és direktor társulata. A kolozsvári színházalapítás döntő hatással volt az egyetemes magyar színháztársaság fejlődésére. A két évszázada folyamatos erdélyi magyar színháztársaság mindig szem előtt tartotta a nemzet szolgálatát a magyar nyelv ápolása, a 425 évvel ezelőtt a tordai országgyűlésen *Dávid Ferenc* vezetésével kivívott vallási türelem alkalmazása, a másság tisztelete alapján.

Az ünnepi megemlékezés meghitt hangulatát tovább emelte *Sinkovits Imre*, a budapesti Nemzeti Színház tagja és *Vitályos Ildikó*, a kolozsvári Magyar Színház tagja színvonalas művészi műsora.

Vékás Domokos

Köntös Szabó Zoltán regénye

A *Fehér zászló Erdély felett* című könyv egy regényfolyam kezdő darabja. Az egyes köteteket a *Trianon gyermekei* főcím fogja össze, mintegy jelezve, azt a tért és időt, amelyet a regény a maga (magyar, román, szász, zsidó stb.) sorshordozó figuráival és eseményeivel átölel. Az író műfajilag családi krónikaként jelöli könyvét, és ezzel a szinte túllontúl szigorú besorolással talán regényének *dokumentumértékét* próbálja jelezni: adataiban az igazság, írói hozzáállásban a művészi tisztesség és igazmondás felső fokát. Azt a művészi alapállást, ami aktuálpolitikai szinten fogalmazva, nemcsak a magyar-román közeledést szolgálja, hanem a megbékélés lehetőségeit kínálja. Ám ennél mérhetetlenül több az, amit az író művészi értékben, meseszövevényben, a fikció és adatszűrűség mesteri elegyében nyújt olvasójának.

K. tiszteletes, az aranyosszéki unitárius lelkész diáriuma a regényfolyam medre, melyben tovahömpölyög a szűkebb környezet embert próbáló meséjén keresztül az erdélyi magyarság tragédiáiban és emberi helytállásaiban felemelő története.

A DÁVID FERENC-VERŐÉR

(Az Egy az Isten című tévéfilmről)

A tordai (aranyos-tordai) római katolikus templomot látjuk, amelyben a János Zsigmond erdélyi fejedelem által összehívott országgyűlésen, 1568. január 6-án, Dávid Ferenc kihirdette a lelkiismereti és vallásszabadságot, melyet az ő szavai nyomán törvénybe iktattak. Közben egy legalábbis európai méretű szabadságmozgalom kapott ily módon lábra, ezzel egyidejűleg és ezzel szoros összefüggésben megszületett az unitárius vallás. E ténnyel megismerkedvén – film peregvén, képek sorjázna – a gyönyörű székelykeresztúri unitárius templom képe, a templom népi vallásos motívumokkal díszített kazettás mennyezete, Énlaka unitárius temploma, amely a XIII. században épült gótikus erődtemplom, a székelyderzsi unitárius templom a XIV. századból, gótikus éppúgy, mint a XIII. században épült homoródszentmártoni unitárius templom, amelyek mind, híveikkel együtt Dávid Ferencet és szabadságkinyilatkoztatását követték, s freskóikkal, mennyezetkazettáikkal a protestantizmus képzőművészetellenessége vádjának jogosságát cáfolják, s bizonyítják: mennyire székely vallás az unitárius. Kőbe zárva, rendíthetetlen szelídséggel néz velünk szembe a lerombolhatatlan múlt – öt éve sincs, hogy bulldozerek álltak támadásra készen, hogy eltöröljék a föld színéről e hamis vallomásra képtelen, súlyos tanúkat. A múlt, amelyet „véggépp eltörölni” akartak, most már félelem nélkül vall. Aztán omló falakat látunk a rendíthetetlenek után, Déva várának falait, melyek a holtig tartó rabságra ítélt Dávid Ferencet zárták magukba, Dávid Ferencet, aki a kereszténység ősi egységének visszaállításáért küzdött, azért, hogy a béke és a szeretet jézusi eszméje ne essen áldozatul a jézusi hit nevében elszabadult marakodásoknak és elrendelt öldökléseknek. Olyan keresztény egységet álmodott meg, amilyen az őskeresztények, a tisztán jézusi szellemű ősellennállók egysége volt. A hallgató kövek a különös újra, az ősi eszmékhez való visszatérésre emlékeztetnek. Némán, tehát minden érvnél meggyőzőbben hirdetik, bizonyítják, hogy a szellem és a hit madárroptú világában láthatatlanok a határok: a határsorompót a madár nem látja, azt, amelynek '89 előtt talán még ő is nekirepült.

A négy templom sorjában: a múlt. Utánuk a jövő csillan fel: sugárzó, nyílt arcok, a harmincegy kolozsvári unitárius teológuséi, és aki megszólal közöttük, a bartóki tiszta forrást idézi fel. Mintha abból merítették volna a romlatlan dallamú és érzékenységgű magyar szavakat, amelyekből beszédüket formálják. Ha most így teszik, ötven év múltán is ilyen hitű és szépséggű szót továbbítanak majd az imént látott templomok szószékéről. Dávid Ferenc szellemét küldik majd útjára.

A Jézust képviselő üzenet- és gondolatvívó Dávid Ferenc, akár egy postagalamb. Hiába a kezdeti kérdés, nem olyan ismeretlen ő. Németh László ismerte: „A forradalom eleven szelleme. Hatalmas tehetség, aki hitek és kételyek forgószélén repül a dévai börtönig.” Ismerte Szabó Dezső is. tragikusan szép arcú, titáni alaknak nevezi, akinek helye van az európai szellem történetében.

Aztán Dávid Ferenc kései utóda, a szintén kolozsvári Kovács Lajos unitárius püspök, és a harmincegy szívderítőn szép arcú kolozsvári teológus nevelője, Szabó Árpád rektor bemutatja az egyházalapító püspököt s a hajdan ötszáz egyházközséget s még most is nyolcvanezer lelket számláló erdélyi unitarizmust. Dávid Ferenc koncepciókon alapuló mártírsorsának ismerete és szellemisége négyszáz évvel később: akár az érverés, melyet a szív összehúzódnása által kilökött vér indít meg. Az *Egy az Isten* című, minden hangos érvelést kerülő, oly csendes misszóműsor, a Vallási Producer Iroda gondozásában (producer: Csiszér Ferenc), stílusával, eszközhasználatával a legtöbbet teheti, amit televíziós műsor tehet: *van*, és ezzel meghittséget sugároz, fölmutat egy világot, amely hajszálpontosan ugyanúgy *van*, nem hagyott itt minket, nem is tér vissza, csak a sugarait bocsátja hozzánk, a Dávid Ferenc-verőeret láttatja, amely a szívből elvezeti a vért az egész testbe. Áramlik ez a vér, s mint az áramló vér, *csupán* jótékony, nincsen, nem is lehet senkinek kárára.

A meghitten hallgató *van* ilyen lenyűgöző költői sűrítettséggel fölmutatni: Szirmai Béla operatőri remeklése. De a verőér ilyen félreismerhetetlen megláttatása dicséri a szerkesztőt (*Orbókné Szent-Iványi Ilona*) és tárgyi tudását, és dicséri a rendezőt (*Podhraczy István*).

Méltóságosan, szemérmesen szép film. Nem akar győzködni, bizonygatni, csupán fölmutatja tárgyát és tárgyának lelkét. Mindösszesen *van*, s nincsen ennél nemesebb, gyönyörködtetőbb hatás eszköz a földön, a látható-tapintható örökkévalóságban. Az *Egy az Isten* nem blöffölget, füllentget, hogy a Föld *örökké lesz*, de annál egyértelműbbé teszi, hogy *örökkévaló*.

Török Tamás

(A Magyar Nemzet november 19-i számában megjelent írás rövidített változata)

Médiahajó

Az unitáriusok gyakoribb jelenlétének hiányát a közéletben joggal tettük szóvá, főleg akkor, ha állami, társadalmi rendezvények szervezői valamilyen okból Egyházunk címéről, netán létezéséről „megfelekednek”. Nos, ez a gyakorlat lassan a múlté lesz – erről tanúskodik lapunkban az EKT-beszámoló, illetve a hírek rovata is. Amiről e rövid jegyzet szól, egy sajátos „szakmapolitikai kirándulás”, melyen a figyelmes rendezők jóvoltából részt vehetünk 1992. szeptember 23-án.

A Médiahajó – a házigazda Hírtársaság Lapkiadó Társaság szerint – a magyar médiagazdaság és médiapolitika évente visszatérő eseménye: alkalom rangos szereplésre és eredményes konzultációra bármely cég, szervezet, személyiség számára. Az érdeklődésre jellemző, hogy idén két sétahajót (Táncsics és Hunyadi) kellett bérelni az utasok nagy száma, közel 700 fő miatt. A két hajó – talán allegóriaként is – összekapcsolva indult útjára kora délelőtt az újpesti rakpartról Visegrád, a magyar humanizmus forrásvidéke felé, és a zsúfolt program lebonyolítása után, éjjel felé tért vissza a fényfűzérben csillogó fővárosba.

A program során elhangzott 12 előadás a fedélzeten, 10 Visegrádon, működtek a rádió- és tévéstudiók, volt MÚOSZ és MUK fórum, Fekete Doboz, Videofolyóirat és Ludas Matyi rajztárlat, politikai, kisebbségi, gazdasági vitafórum, könyv- és hanglemmezpremier, nyilatkoztak az új pártok alapítói, pódiumot kapott a színház-, a rockművészet, a kabaré...

És mindeközben zajlott fogadójáték, készült számos interjú, és a szponzoroknak köszönhetően a szellemi táplálékot bőséges hideg-meleg testi táplálék egészítette ki: elfogyott 500 kiló hús, 300 kiló virsli, 6000 zsemle, 8 hektó sör, 30 kiló kávé, számlálatlan szendvics és üdítő...

Kétségtelenül ritka élmény volt élőben ilyen sokaságát együtt látni a közismert újságíróknak, rádiós-tévé munkatársaknak, politikusoknak (Horn, Deutsch, Beke Kata, Zwack Péter, Torgyán, Debreczeni, Salamon, Katona, Wekler, Pető, Haraszi stb.), politológusoknak (Bihary, Kéry), közigazdászoknak (Szabó Iván, P. M. Zita, Palotás, Lengyel László stb.), művészeknek (Markos, Benkő, Bródy, Pécsi Ildikó, Darvas Iván, Nagy Feró). A nyüzsgésben neves személyiségek beszélgetése a szép táj és a kellemes hajózás hangulatába olvadt, miközben nézetek feszültek egymással szembe, de valahol a konszenzus-keresés szándéka is ott lebegett a zsidongás fölött.

Ez utóbbi az, ami bennünket leginkább érdekelt, hiszen országnak, egyháznak mi szolgálhatna jobban a megértés békeességénél?

Nem természetes-e, hogy a názáreti Mesterre kellett gondolnunk a villogó elektronika, a XX. századvég modern miliője közepette is? Arra, midőn Jézus a vízen járt (Mt: 14,22–23.), lecsendesíté a háborgó tengert (Mt: 8,23–27.), és csodálatos halfogásra tanított (Lk: 5,1–11.). Vajha áthatná e bibliai példázatok üzenete médiáinkat s mindannyiunkat, akik ezek hatóságában élünk és dolgozunk...

L.E.

Unitárius Nőszövetségi találkozó Kolozsvárott

1992. szept. 20-án az erdélyi Unitárius Nőszövetség országos találkozót szervezett Kolozsvárott. Erre a szép együttlétre közel 200 asszony érkezett az unitárius gyülekezetekből. Az ünnepi istentiszteletre Orbókné Szent-Iványi Ilona budapesti

lelkészt hívta meg, aki a kolozsvári központi templomban szolgált. A magyarországi unitárius asszonyok nevében dr. Becke Ildikó, budapesti gondnok köszöntötte erdélyi nőtestvéreit, és átnyújtotta egyházunk szerény ajándékát.

A képen a résztvevők láthatók a kolozsvári templomban, középen dr. Kovács Lajos püspök és felesége, valamint a magyarországi vendégek.

Az ünnepi összejövetelen részt vett ifj. Bencze Márton egyházi titkár is.

Az Egyházi Képviselő Tanács ülése

Hosszú nyári szünet után az EKT 1992. X. 2-án tartotta meg idei 3. rendes ülését.

Az *elnökileg intézett ügyek* sorában ifj. Bencze Márton egyházi titkár beszámolt három püspöki vizitációról (Debrecen VI. 20, Kocsord VI. 21. Füzesgyarmat VII. 26.); az érintett egyházközségekben a főhatóság kiküldöttei a vizsgált ügyvitelt rendben találták.

Egyházunk képviselői az elmúlt időszakban jelen voltak számos közéleti eseményen, így a Magyarok Világszövetségének augusztusi rendezvényein, a gróf Batthyány Ilona emlékünnepeken (VII.2.), a Dalai Láma fogadásán (VII.24.), a Médiahajón (IX.23.). Bensőséges megemlékezésen vettünk részt Füzesgyarmaton az unitárius templom felépülésének 80. évfordulója alkalmával. Utóbbi eseményen IX. 6-án részt vett Erdélyből Kolcsár Sándor esperes is, a marosvásárhelyi gyülekezet népes küldöttségével.

A titkári beszámoló egyebek között kitért még arra, hogy kérelmeztük illetékes szerveknél Teológiai Intézetünk felsőoktatási regisztrációját, fokoztuk hitoktatási csoportjaink számát, rendeztük (javítottuk) lelkészeink illetményrendszerét, és részt vettünk a szegedi egyetem továbbképző előadás-sorozatán. A beszámolási időszakban első ízben került sor unitárius istentisztelet TV-közvetítésére is, egyenes adásban az őszi hálaadás ünnepén (IX.27.).

A *külső beszámoló* Orbókné Szent-Iványi Ilona külső titkár összeállításában hangsúlyozta az erdélyi anyaegyházzal újjáéledt kapcsolataink örömdetes fejlődését, így részvételünket a

kolozsvári EKT ülésén (június) és az ottani Unitárius Nőszövetség konferenciáján (szeptember). Közben is sor került megbeszélésekre (július) egy lelkész-továbbképző tanfolyam kapcsán, ahol dr. Kozma Tamás atyánk fia előadásokat tartott. Ugyanezen idő alatt számos erdélyi lelkész illetve egyházi vezető fordult meg budapesti központunkban, és említést érdemel az a tiszadobi ökumenikus ifjúsági tábor is, ahol a Magyarországi Unitárius Egyház jóvoltából Szent-Iványi Ilona és Kászoni József közreműködésével tíz homoródméti székely fiatal üdülhetett ingyenesen.

Ami a nyugati relációkat illeti, a nyáron közel 250 amerikai testvérünk látogatott hozzánk, köztük kórusok, melyek felléptek templomainkban. Az USA-ból jött lelkészek alkalmankint szolgáltak budapesti szószékeinken. Fogadtunk átutazó egyszerű zarándokokat éppúgy, mint egyházi vezetőket Amerikából, Angliából. Ismét szorosabbra fűztük kapcsolatunkat Svájjal, ahonnan anyagi támogatást is kaptunk (Zürich – HEKS; üdültetés – Locarno). Nem hiányoztunk az Albert Schweitzer emlékére júliusban rendezett franciaországi ülésről (melyről lapunk előző száma külön is beszámolt).

A *gazdasági jelentés* Fülöp Júlia számvevő előterjesztésében az 1988–91. évek könyvviteli és bizonylati vizsgálatáról szólt, kimutatva közel egymillió Ft gazdálkodási hiányt. Egy kiegészítő jelentés a Magyarországi Unitárius Egyház 1992. évi pénzforgalmát ismertette; ez már folyamatos és rendezett számvitelt tükröz pozitív kilenc hónapos egyenleggel.

A *személyi, szervezeti ügyek* körében az EKT megválasztotta az Elnökség 5. tagjának dr. Jakab Jenő lelkész-jogtanácsost, elfo-

gadta dr. Lőrincz Ernő lemondását a főtitkári posztról, s ezt az ideiglenesen tavaly létrehozott tisztséget megszüntette. Ugyanakkor Lőrincz Ernőt megbízta a főgondnokhelyettesi teendők ellátásával. Az EKT tudomásul vette az áttelepült nyugdíjas Göncz Mihály lelkeszi szolgálata jelentkezését, akitől Győrben és környékén az unitárius hitélet fellendülése várható.

A *fegyelmi és nyugdíjkérdések* keretében kitűnt, hogy a Nyugdíjbizottság nem talált indokot, miszerint a volt püspök Huszti János számára egyházi nyugdíjat lehetne megállapítani. Az EKT úgy foglalt állást, hogy erre a kérdésre az érintett ellen indult fegyelmi eljárás befejezése után kell visszatérni. Az eljárás lefolytatására (egy év türelmi idő után) az elszámolások megtagadása és más mulasztások miatt kényszerül az egyházi főhatóság, kilátásba helyezve a polgári peres úton történő jogérvényesítést is.

A *beadványok, indítványok* közül kiemelhető a Budapesti Unitárius Egyházközség igénye beruházási-felújítási munkálatok tárgyában; a bemutatott előzetes költségvetés alapján az EKT megszavazott erre a célra 200 000,- Ft központi juttatást. Dr. Kis Zoltán tájékoztatást adott a Tordai Emlékpark és a János Zsigmond

emlékmű előkészítő lépéseiről. Az EKT egy fölmerült kérdésre testületileg kimondta, hogy az Unitárius Élet főszerkesztői székét világi személy is betöltheti, – egyúttal e tisztségben megerősítette Török Tamás atyánkfiát. Végül a Gazdasági Bizottság egy igen fontos anyaga is az EKT elé került, nevezetesen a Magyarországi Unitárius Egyház közeli és távlati (5–8 évre terjedő) tevékenységi, beruházási programterve, mely állami támogatásigényünk dokumentációját vetíti előre. Ebben a szóránymunka, ifjúsági és szociális-karitatív munka erősítése éppúgy szerepel, mint a bérfejlesztés, a nyugdíjalap feltöltése, vagy az egyházi lap szerepnevelése; a templom, – parókia, – gyülekezeti termek létesítése éppúgy, mint lakásszerzés, irodatechnikai beruházások, oktatási intézmények megteremtése, vagy az egyházi könyvtár, levéltár gazdagítása, és egyháztörténeti múzeum kialakítása. A programtervet az EKT – az előzőekben vázolt jelentésekhez hasonlóan – jóváhagyólag tudomásul vette, és az Elnökségre bízta a szükséges további intézkedések megtételét.

Dr. Lőrincz Ernő

Gondolatok karácsony előtt

Több, mint egy esztendeje annak, hogy az Unitárius Élet csaknem minden számában olvashattunk olyan eszmefuttatást, beszámolót, tudósítást, amely elgondolkoztathatta az olvasót; nem egy kérdőjelet is hagyott maga után...

„Kié az egyház?” tette fel a kérdést Orbókné Szent-Iványi Ilona a lap 1991. évi 6. számában, amikor az Egyházi Képviselő Tanácsban (EKT) e gondolat körül csomósodtak a „mágneses erővonalak”. S helyes végkövetkeztetésre jutott.

Az EKT-ről írt beszámoló nem egyszer jogosan nehezményezték, hogy egyes – főleg gazdasági – kérdések kivizsgálása elhúzódik.

Egy kérdés elmaradását azonban hiányoltam, és még most is hiányolom: „Mi jellemző az egyházra?”. Mert nem egyszer éreztem úgy magam egy-egy EKT-ülésen, mintha valamilyen „civil” jogi fórum tanácskozásán vennék részt.

A szervezés, az adminisztráció az egyházban is nélkülözhetetlen. A hibákat pedig az életben mindig ki kell javítani – így természetesen az egyházban is – hiszen különben letérnénk a helyes útról. Az egyháznak azonban kell lennie egy olyan jellegzetességének, ami minden más társadalmi csoportosulás mellől kiemel, ez pedig a szeretet. „Erről ismeri meg mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretni fogjátok” olvassuk a Szentírásban. Az egyház tehát szeretet-közösség. S ennek a szeretetnek a melegét hiányolom hosszabb idő óta, pl. mikor szemrehányások illetnek egy egyházi vezetőt, mert valakivel tanúk nélkül tárgyalt. Pedig az Úr Jézus még a megtévedt asszonnyal is szóba állt, akit a zsidó törvények értelmében meg kellett volna kövezni, vagyis akinek halállal kellett volna bünhődnie magatartásáért; és Jézus azt mondta neki: „Eredj el és többé ne vétkezzél!”

Az elmúlt korszak bukása meghozta országunknak a szabadságot, de úgy tűnik, hogy nem csak világi társadalmunk, hanem még egyházunk sem tud következetesen helyesen és főleg keresztényi módon élni vele. Úgy érzem, hogy hazánk legkisebb történelmi egyházában sohasem volt akkora szükség az advent és a karácsony szelle-

mére, mint mostanában; csak ezt tudja az adott és kapott (vagy kapni vélt) sebeket begyógyítani.

Májusi EKT-ülésünk olyan határozatot hozott, hogy javasolja a Főtanácsnak főgondnokhelyettesi tisztségemből való visszahívásomat. Ezt a határozatot (csakúgy, mint a hozzá csatlakozó átmeneti jellegű adminisztratív intézkedést) természetesen megfellebbeztem, mert meg voltam és meg vagyok győződve magatartásom és eljárásaim helyességéről. Szem előtt tartom viszont azt, hogy szeretet-közösségünkben békességnek kell uralkodnia, s hogy elmúltam 70 éves és ennek sajnos egészségi jellegű korlátozó vonatkozásai is vannak. Meggyőződésem, hogy egy olyan közösség, melyben a vezető funkciókat úgyszólván kizárólag 70., sőt 80. életévüket betöltötték látják el, nem lehet hosszú távon életképes. Szeretnék emlékeztetni rá, hogy ez a gondolat már a 30-as években megvilágosodott egyházunkban, pontosabban a budapesti egyházközségben, amikor megalakult a „30–40 évesek tábora”, s ennek folytatásai voltak a „konferenciás táborok”. Ezek vezettek „Magyarkút”-hoz, ami az egész egyház, de főleg az akkori fiatalság áldásává lett. A régi időknek ebben a szellemében látom egész egyházunk végleges kiútját az elmúlt korszakból.

Fentiekől vezéreltetve idestova fél év alatt arra a következtetésre jutottam: ezúton is bocsánatot kérek mindenkitől, akit a legjobb igyekezettől vezéreltetve is akaratom ellenére netalán megbántottam; magam részéről pontot teszek a dolgok végére: megbocsátok mindenkinek, aki megbántott, sőt személyiségi jogaimat is sértette, ha talán nem is szándékozta azt tenni. S ezek után bejelentem, hogy f. évi december 31-i hatállyal lemondok főgondnokhelyettesi tisztemről.

A Megváltó születésének ünnepe előtt arra kérek mindenkit, hogy tartson lelkiismeret-vizsgálatot, s ha úgy érzi, hogy egyik vagy másik; vagy több unitárius testvérenek is fájdalmat okozott magatartásával: kerekedjék felül a „jobbik énje”, s így a gyülekezetekben kéz-a-kézben álljunk körül lélekben az Úr asztalát, földidézve a mennyei szót: „Dicsőség a magasságos mennyekben Istennek és e földön békesség és az emberekhez jó akarat!”

Dr. Nyiredy Szabolcs

Hódmezővásárhely

A Hódmezővásárhelyi Unitárius Egyházközség szeptember 6-án ünnepelte a templom felszentelésének 80. évfordulóját.

Az ünnepségre Budapestről, Szegedről, Gyuláról és a környékből is szép számmal érkeztek hívek, de a legkedvesebb vendégek a Kolcsár Sándor esperes vezetésével érkezett marosvásárhelyi unitáriusok voltak.

Az ünnepi istentiszteletet Kolcsár Sándor esperes tartotta. Prédikációjában szívhez szólóan beszélt a kisebbségi magyarságról, a szórványokban élőkről, követendő példákat állítva elének.

A marosvásárhelyi gyülekezeti kórus emelte az ünnep hangulatát művészi igényeket is kielégítő rendkívül színvonalas műsorával. Kiss Mihály lelkész üdvözlő beszédében megemlékezett a templom építettségéről és felszenteléséről.

A templom, az iskola és a paplak építése Barabás István lelkész nevéhez fűződik. Az ő lelkesedésének köszönhető, hogy a gyülekezet területet kapott a várostól templomépítés céljára, de a presbitérium és a hívek is támogatták egyházépítő munkájában. Kovács Lajos téglagyáros pl. cserepet, téglát és egyéb szükséges anyaga-

got ingyen bocsátott az építkezés céljaira. Segített Kolozsvár és az Angol Unitárius Társulat is. A templom felszentelésére 1912. május 5-én került sor, fényes ünnepség után. Kiss Mihály lelkész zárószavaiban megemlékezett a 80 év alatt szolgáló elődeiről, gondnokokról és tanítókról, egyházépítő munkájukat példának véve.

Az ünnepi istentisztelet befejezése után Kiss Tünde tett tanúbizonyságot háziasszonyi nátermettségéről. Csodálatos svédasztal várta a nagyszámú vendéget. A rövid, meghitt együttlét örömet mindannyian magunkkal hoztuk.

Bencze Franciska

Győr önálló egyházközség

1992 szeptemberétől Győr, amely eddig a dunántúli szórványegyházközséghez tartozott, önálló lett. Vezetője Göncz Mihály lelkész, 1990-ben nyugdíjasként települt át feleségével Magyarországra, itt élő gyermekeit követte. Két gyermeke Győrben él és dolgozik, a harmadik Kiss Mihály hódmezővásárhelyi lelkész felesége.

Győrben és környékén kb. 150 unitárius él, szükségessé vált tehát a központosított lelki gondozás beindítása. Jelenleg havonként egyszer, minden második vasárnap déle-

lőtt tizenegykor van istentisztelet a református egyház imatermében. Megkezdődött a gyermekek hitoktatása is. A városi Önkormányzat is megértést és segítőkészséget mutat az új gyülekezet iránt, reméljük tehát, hogy nem sokára saját „otthont” mondhatnak magukénak testvéreink.

Ezúton köszöntjük a Győri Unitárius Egyházközséget és lelkészét, Göncz Mihályt, Isten áldását kérve munkájukra!

Bencze Franciska

KORAÚJKORI MŰVELŐDÉS ÉS EGYHÁZTÖRTÉNETI SZEMINÁRIUM

(Szeged, 1992. augusztus 5. – szeptember 28.)

Egy látszólag hosszú cím, ami mögött nagyszerű kezdeményezés van. A szegedi József Attila Tudományegyetem régi magyar irodalmi tanszéke szakmai oldalról ismerte fel a XVI. és XVII. századi unitarizmus szellemi értékeit, felmérték a kutatnivalót, és a tények feltárását igyekeztek elősegíteni e szeminárium megrendezésével. Lehetőséget igyekeztek biztosítani e szeminárium megrendezésével. Lehetőséget igyekeztek biztosítani az érdeklődőknek – erdélyi és magyarországi teológusoknak, kultúrtörténettel foglalkozó egyetemistáknak, sőt diplomásoknak is –, hogy az előadásokon részt vegyenek.

Külön értéke volt a szemináriumnak egy háromirányú törekvés: a módszertani felkészítés, széles skálájú ismeretközlés és úgy a pozitív, mint a negatív felekezeti elfogultság kikapcsolása. Az előadások témáinak

egy része általános volt, más része viszont unitárius központú, bizonyítva, hogy kortörténet nélkül az unitárius szellemiség fejlődését sem lehet helyesen megítélni. További méltatás helyett beszéljenek a tények.

A szeminárium munkarendje így alakult: Reggel 9–11 óráig módszertani gyakorlatok voltak. A résztvevők XVI. és XVII. századi szövegeket olvastak és értelmeztek gyakorlatvezetők irányítás mellett. (Font Zsuzsanna magyarból – Latzkovits Miklós és Lázár István latinból – Ötvös Péter németből.) 11 órától folytak az előadások.

Oldalak százait lehetne megtölteni az előadások témáinak ismertetésével. Erre nincs terünk, de reméljük, hogy nyomtatásban is olvashatjuk az előadásokat. Most csak annyit tehetünk ismertetésül, hogy felsoroljuk a címeket, elhangzásuk rendjében.

Balázs Mihály: „Az unitárius egyháztörténetírás európai és magyarországi műhelyei. (kutatási irányok és problémák).”

Vadai István: „A XVI. és XVII. századi unitárius költészet műfaji és forráskérdései I–II.”

Péter Katalin: „Újabb módszerek és megközelítések a reformáció kutatásában.”

Font Zsuzsanna: „A külföldi egyetemjárás és a XVI–XVII. századi unitarizmus.”

Pirnát Antal: „A radikális dogmakritika képviselői és az unitárius egyház a XVI. század második felében.” I–II.

Káldos János: „Enyedi György és az Unitárius Egyház I–II.”

Keserű Gizella: „A lengyelországi szociáldemokráciások és az erdélyi unitarizmus.” I–II.

Németh Jenő: „A francia vallásháborúk és a vallási tolerancia.”

Balázs Mihály: „A nyugati tolerancia elméletek és Kelet-Középeurópa.”

Heltai János: „Az irénizmus és a magyarországi reformált egyházak.”

Szönyi György Endre: „Az ezotérikus platonizmus a reneszánsz időszakban.”

Szász János: *Bevezetés a hódoltsági unitarizmus történetébe.*”

Haas Éva: „Karády Pál és a hódoltsági antitrinitarizmus.”

Szász János: „A pécsi disputa és az 'ariánus' Baranya.”

Balázs Mihály: „Pécsi-e a Válaszuti Komédia?”

Sávay János: „Katolikus hitélet a Hódoltságban.”

Lázár István: „Jezsuiták és unitáriusok polémiái Erdélyben.”

Kruppa Tamás: „A jezsuita missziók a Hódoltságban.”

Földesi Ferenc: „Problémák Árkosi Benedek imádságos könyve körül.”

Monok István és Varga András: „Unitáriusok és szociniánusok a XVI–XVII. századi könyvjegyzékekben.”

Nagy Márta: „Későközépkori misztikus tradíció.”

Ötvös Péter: „Sebastian Francktól Jakob Böhméig.”

Keserű Bálint: „Spirituálisták és antitrinitáriusok a XVII. század első felében.”

D. Blaufuss (Erlangen): „Kora német pietizmus.”

Schäffer Andrea: „Egy ismeretlen német nyelvű spiritualista dialógus Kolozsvárról.”

Lukács László (Róma) „A spiritualizmustól a disciplináig. A jezsuita kollégiumok eredete.”

George Williams: (Chico USA.) „Összehasonlító vallástudomány.”

ifj. Fabinyi Tibor: „Fejezetek a hermeneutika koraújkori történetéből.”

Sipos Gábor: „Az erdélyi reformáció tanulmányozásának forrástípusai.”

Szörényi László: „Galeotto Marzio és a reneszánszkori arisztoteliánizmus.”

„Kerekasztal beszélgetés a reneszánszkori arisztoteliánizmusról.” Vezette Geréby György.

Szeptember 7. és 12. között, az elmélet gyakorlati kiegészítéseként ismerkedtek a szeminárium résztvevői a budapesti könyvtárak és levéltárak

unitárius szempontból fontos állagával. Ez alkalommal szállásuk az unitárius egyház dunafüredi nyaralójában volt.

A szeminárium létrehozását hálisan köszönjük G. Williams urnak és feleségének, dr. Gellérd Juditnak, minden magyar unitárius ügy lelkes támogatójának. Gellérd Judit egyházszeretete az utóbbi években sokszor megmutatkozott, s talán neki sikerül néhányat megvalósítani azokból az álmokból, amiket édesapja nem tudhatott valóra váltani a történelem mostoha adottságai miatt.

Végezetül illesse köszönet azokat, akik a szeminárium feltételeit megteremtették, előadóként részt vettek abban. Mindenekfelett pedig köszönet Balázs Mihály kandidátusnak, aki közvetlen munkatársaival mozgalmassá tette a nyáron kihalt egyetemi

épületet, és nem csak elméleti tanulmányaival szolgálta Dávid Ferencnek és segítőitársainak ügyét, hanem gyakorlati támogatásával is mindent megtett a szeminárium eredményességéért.

A történetíráson kívül állók talán csak évtizedek múlva fogják értékelni igazán, mi történt Szegeden? Magvetés, amely megérve, kibontja az unitarizmust az ellenségeskedő elfogultságból éppen úgy, mint az elfogult utódok egysíkú fanatizmusából és kibontakoztatja egy olyan vallási mozgalom képét, amelynek vezére és mártírja az Erdélyi Fejedelemségben élt Dávid Ferenc volt, de a mozgalom Európa szellemi talajában gyökerezik, és fejlődése során számos hasonló jelentőségű gondolkodót sorakoztathatott táborába.

Szász János

BEREGI HÍREK

A két világháború közötti vallási „villongások” központja a szatmári területen Kocsord volt. Az unitáriusok, miként a többi vallás szerepe az elmúlt évtizedekben nem volt érzékelhető. Amikor két évtizede a „megújulás” óhajától vezéreltetve létrejött a Kelet-magyarországi Szabadelvű Protestáns Kör, tagjai elfértek egy nagyobb szobában.

Felhős Szabolcs titkár az azóta eltelt eseményeket így foglalta össze:

– Tisztán láttuk, hogy a mindenoldalú önmegvalósítás hóbortja helyett az igazi szolgálat megtalálása, a testi-lelki egyensúly megteremtése a legfontosabb. A szektásodási folyamattal hasonlítva: nálunk nem elkülönülésről van szó, hanem az itteni életmódhoz való ragaszkodásról, kötődésről, mely praktikus vallásgyakorlattal társul. Hirdettük, hogy a sokszínűségben van az erő.

A nyitás és bővülés érdekében alakítottuk meg a Magyar Protestáns Közművelődési Egyesület keretében tevékenykedő körünket. A városban 1990 húsvétjától minden hónap utolsó szombatján és a sátoros ünnepeken istentiszteletet tartunk. Egyébként Budapestről 1991. február 22-i keltezéssel kaptuk meg Albert Gábor titkár aláírásával azt a nyilatkozatot, mely igazolja, hogy helyi, regionális szervezatként, az alapszabálynak megfelelően létezőnk. Legutóbb a kocsordi karaván cigányegyüttes is

csatlakozott körünkhöz, melyben postai dolgozó és unitárius lelkész, felsőfokú tanulmányokat folytató fiatal és tanár éppúgy van, mint nyomdász, dekoratőr vagy technikus.

– A nagy szellemi elődök és példaképek emlékének megőrzése, a hagyományok ápolása is szerepelt terveikben. Ez miként valósult meg?

– Vásárosnaményben emlékparkot és sétányt neveztek el kezdeményezésünkre Orbán Balázsról, a székelység nagy kutatójáról. Balázs Ferenc unitárius pap emlékét a tiszaszalkai tájház idézi. Brassai Sámuel erdélyi polihisztor munkásságára irányítottuk a figyelmet azzal, hogy a térség első cserkészcsapata Tiszaadonyban felvette nevét. Regionális központunk Debrecen, szellemi központunk Kocsord, a titkári székhely Vásárosnamény. Kapcsolatunk van Erdély és Kárpátalja protestáns köreivel.

Harmadik évfolyamot zártunk pár hete a Beregi Népfőiskola tiszadonyi, tarpai, tiszaszalkai, tákosi, olcsvai és vásárosnaményi foglalkozásaiban. Bekapcsolódtunk a Beregi Ünnepi Hetek programjába, a II. Rákóczi Ferenc Gimnázium és a szakmunkásképző fiataljait aktivizálva. Segítséggünkkel került sor gyülekezeti termünkben a helyi cserkészcsapat megalakítására, illetve a most befejeződött táborozásra. Dolgozzunk, ne adjuk fel!

Hagyományápolók Beregben

Szabadelvű protestáns kör

Vásárosnamény. A beregi és szatmári térségben működő Kelet-magyarországi Szabadelvű Protestáns Kör fontos szerepet vállal e vidék szellemi életében, a közélet megújításában. Hirdetik: még több demokráciával lehet az emberek bajait meggyógyítani. Programjukban a szabadelvűség mellett megjelenik az összmagyarságban való gondolkodás szelleme is. Ezen gondolkodásmód meghonosítását mindenekelőtt a nagy szellemi elődök és példaképek emlékének őrzésével, a hagyományok ápolásával kívánják szolgálni.

Felhős Szabolcs (MDF), a kör titkára fontosnak tartotta kihangsúlyozni, hogy az a liberalizmus, amit képviselnek, haladó szellemű, *nemzeti liberalizmus*. *Eötvös József, Kölcsey Ferenc és Petőfi Sándor* példáját említi, hiszen nemzeti és szabadelvű törekvéseik hasznára váltak a nemzetnek.

A protestáns kör védnökséget vállal mindazon utcák felett, amelyeket a nagy szellemi elődökről neveztek el. Híres erdélyi személyiségek neve jelenik meg egyre több utcanevtáblán. Ilyen például *Balázs Ferenc* unitárius pap, *Orbán Balázs*, a székelység nagy kutatója, *Brassai Sámuel* erdélyi polihisztor, *Kriza János* székely népköltési gyűjtő, unitárius püspök, vagy *Heltai Gáspár* humanista nyomdász, író.

A beregiek kapcsolatot építenek ki Kárpátalja és Erdély protestáns köreivel. Összehozza őket a cserkészmozgalom is, a közös táborozások, programok. Bábáskodtak a tiszadonyi Brassai Sámuel cserkészcsapat beindulásánál, amely egyedülálló a környéken. Áldozatos munkájukat hirdeti a tiszaszalkai Balázs Ferenc tájház, vagy az Orbán Balázs emlékpark és sétány Vásárosnaményben.

Szellemi támogatásukkal harmadik évfolyamát zárta a *Beregi Népfőiskola*. Az idei rendezvénysorozat központi témája a szövetségi átalakulási törvény és az egyetemes magyarságban való gondolkodás volt. *Tiszaadony, Tiszaszalka, Tarpa, Tákos, Olcsva és Vásárosnamény* adott otthont ezeknek a rendezvényeknek.

A kezdeti időkre így emlékszik Felhős Szabolcs: A protestáns kör a beregi unitárius szórványból nőtte ki magát. Ez utóbbi csoportot pedig a *megújulás vágya* hívta életre még a 70-es évek közepén. Amikor elérkezett a nagy fordulat, 1988 telén, úgy láttuk önkifejezésünk egyik igazi formája, ha a közéleti porondra lépünk. A pionírok kockázatával vállaltuk az itteni közélet megújítását. A további küzdelemben pedig *egyetlen reményünk a demokratikus életmódba vetett hitünk*, mely az emberi természetben gyökerezik. Az emberiség szellemi egysége pedig ezen a hiten alapszik. Ma is úgy tartjuk, szükséges a keresztény szellemiség beoltása mélyre süllyedt közéletünkbe – vallja a Kelet-magyarországi Szabadelvű Protestáns Kör titkára.

Sánta János

Unitárius Világtanács

1992. márciusában, amint arról korábban már beszámoltunk, Budapesten tartották az unitárius egyházvezetők csúcstalálkozóját. Ekkor határozták el, hogy Boston központtal Unitárius Világtanácsot hoznak létre, ennek az egyházvezetők, ill. képviselők a tagjai, s egy négytagú elnökséget választottak meg.

Közép-Európa képviselője Orbókné Szent-Iványi Iлона lelkész, közügyigazgató, aki október elején részt vett Bostonban az elnökségi gyűlésen. A megbeszéléseken szó volt a kapcsolatok szorosabbra fűzéséről, a testvérkapcsolatok felélénkítéséről, újabb unitárius gyülekezetek alapításáról.

A gyűlés után Orbókné lelkész nő ellátogatott Cleveland-be, a Budapesti Unitárius Egyházközség testvérgyülekezetébe, ahol istentiszteletet és előadást tartott. Ezzel vizionozta a Rocky Riverben lévő unitárius testvérek júliusi budapesti látogatását.

HALOTTAINK

Alsóboldogfalvi Gyarmathy István

Székely lófő unitárius családból származott a 94 éves korában Budapesten elhunyt alsóboldogfalvi Gyarmathy István gépészmérnök. Az utolsó napokig teljes szellemi frissességben élt Budapesten Réka lányánál. György fia és Dóra lánya Svájcban él, de gyakran látogatták a szeretett édesapát, aki irodalmi értékű és igényű életrajzot hagyott maga után. Szerénysége miatt csak most értesültünk erről a terjedelmes kéziratról, és megfontolandó lenne könyv alakban kiadni.

A kiterjedt család gyászában őszinte szívvel osztozunk. Hitvese sírjába temették a Farkasréti temetőben, ahol az egyházi szertartást dr. Jakab Jenő lelkész végezte.

Szathmáry Zoltán

A Kolozsvári Unitárius Kollégium 1944-ben érettségizett diákjai önként jelentkeztek a Honvédségnél frontszolgálatra.

Szathmáry Zoltán így került a frontra és Eger védelmében 1944. nov. 9-én hősi halált halt. A többi elesettel együtt közös sírba temették azzal, hogy háború után kihantolják és külön-külön eltemetik őket. A háború után a kihantolás elmaradt, a sírt jeltelenné tették. Amikor az elhunyt testvére érdeklődött a Városi Tanács elnökénél, az igen durva hangnemben utasította el, mondván, hogy fasiszta katonák sírjait nem tartják nyilván. Csak az utóbbi években derült ki, hogy hol is voltak a hősi halottak eltemetve, de azóta új halottakat temettek rájuk.

Az egeri város polgármesteri hivatala egy díszes kovácsoltvas emlékművet emelt a hősi halottaknak, úgy, hogy annak egy szekrényébe helyezik el az elesettek adatait.

1992. október 31-én helyezték el Szathmáry Zoltán emléklapját. Az egyházi szertartást dr. Jakab Jenő lelkész végezte. Szathmáry Miklós és Szathmáry Zsuzsa gyászában őszintén osztozunk.

A Magyar Ökumenikus Szeretetszolgálat Igazgatótanácsába – melynek hét tagja van – beválasztották Orbókné Szent-Iványi Ilona lelkésznőt.

A Magyar Keresztény-Zsidó Tanács ülésén egyházunkat dr. Jakab Jenő lelkész, jogtanácsos képviselte. A megbeszélés témája a hazánkban az utóbbi időben sajnálatos módon kissé megerősödött szélsőjobboldal tevékenysége volt.

A mohácsi evangélikus gyülekezet által rendezett ismeretterjesztő előadáson Mohácson Sándor Gy. Mátyás beszélt az Unitárius Egyház múltjáról, jelenéről és az akutális tennivalókról.

A Magyar Bibliatanács Közgyűlésén, ahol a Magyar Bibliatársulat Alapítvány létrehozását és működését határozták meg, dr. Sztankóczy Zoltán jelent meg egyházunk képviselőjeként.

Az Unitárius Ifjúsági Kör megnyitóján nagy számban vettek részt érdeklődő fiatalok. Vezetőik: Vadady Attila és Sándor Gy. Mátyás, akik a jelenlévőkkel megalakították az Ifjúsági Színjátzó-, Művészeti-, valamint Önképzőkört.

Tiszteletbeli jószolgálati nagykövetté nevezte ki az ENSZ oktatásügyi, tudományos és kulturális szervezete, az UNESCO *Yehudi Menuhin*, a világ egyik legjelentősebb hegedűművészt. A 76 éves művész, aki *Bartók Béla* barátja, műveinek egyik leghitelesebb megszólaltatója volt, évtizedek óta számos humanitárius akció szolgálatába állította művészetét, tevékeny részt vállalt az emberi jogokért, a különböző országok művészeinek közeledéséért és a fiatal tehetségek felkarolásáért indított mozgalmakban.

1992. nov. 15-én ünnepélyes keretek között megkoszorúztuk az XI. kerületi Dávid Ferenc utca és Villányi út sarkán elhelyezett Dávid Ferenc-emléktáblát. Beszédet mondott *Török Tamás* író, rövid műsort mutattak be a teológiai hallgatók.

Ez év júniusában a kolozsvári Képviselő Tanács meghívására részt vett ülésükön *Bencze Márton* püspökhelyettes, *Bartók Béla* főgondnok és dr. *Jakab Jenő* lelkész. A megbeszélések fő témája a két egyház testvéri kapcsolatainak szorosabbra fűzése volt.

Októberben a kolozsvári Dávid Ferenc Egylet hívta meg *Török Tamást*, aki nagyszerű előadást tartott „Mit írtak a nem unitáriusok Dávid Ferencről” címen, majd másnap a teológiai hallgatókkal folytatott kötetlen beszélgetést.

KÖZLEMÉNY

A 345. sz. János Zsigmond cserkészcsapat munkáját 1990 és 1991 években a következő atyánkfiai támogatták anyagilag: Pethő László (Svájc) 5000 Ft, Varga Dénes (Németország) 5000 Ft, Molnár Miklós (Svájc) 200 ChF, Boros Sándor (Svájc) 200 ChF, Bartók Péter (USA) 198.000 Ft, a befizetések időrendi sorrendjében. A támogatást hálás szívvel köszöni meg a csapat parancsnoksága.

Felhívás

A Budapesti Unitárius Egyházközség karácsonyi ingyenes ruhasegély akciót rendez az erdélyi menekültek és a rászorulóknak számára a IX. ker. Hőgyes E. u. 3-ban. A felajánlások (jó minőségű, használt ruhák) gyűjtése 1992. dec. 7–12-ig délután 4–7 között történik a Hőgyes E. u. 3. fsz. 3. sz. alatt.

A ruhasegély szétosztása: 1992. dec. 20. Istentisztelet után (11 után) a helyszínen, valamint 21-én, 22-én délután 2–6 óra között.

*

Felhívjuk olvasóink figyelmét, hogy *Török Tamás* Unitáriusok című könyve megrendelhető az Unitárius Élet Szerkesztősége címén, vagy megvásárolható a Budapesti Unitárius Egyházközség Lelkeszi Irodáján – 1055 Bp., Nagy Ignác u. 4. sz. A könyv ára 190 Ft.

Ady Endre: Karácsony	1
Bencze Márton: Megszületett!	2
Szent István Király intelmeiből	2
Dr. Kovács Lajos: Az erdélyi Unitárius Egyház az elmúlt négy és fél évtized alatt	3
Dávid Ferenc Egylet (október)	6
Szinte Gábor: Protestantizmus és képzőművészet	6
Dávid Ferenc Egylet (november)	7
Nemeskürty István: A hit Isten ajándéka	7
Török Ádám: A Szép Látvány völgye és a Siralom Hegye	8
A Tordai Országgyűlés Évfordulója	8
Nyitrai Levente: Emberek ítéltén	9
Budaházi István: Konduljon a harang (vers)	9
Szabó Dezső ismeretlen kéziratából	10
Török Tamás: 24 sor 24 oldalról	11
Dr. Sztankóczy Zoltán: Jézus Krisztus személyiségéről és szerepéről	12
Dsida Jenő: Krisztus (vers)	13
Kozma Tamás: A szabadság ára	14
Dr. Domokos János: Az élő Zsirai Miklósról	14
Szakonyi Péter: Egy székely nemes Amerikában	16
Kulturális Körkép	17
Török Tamás: A Dávid Ferenc-verőér	18
Dr. Lőrincz Ernő: Médiahajó	18
Unitárius Nőszövetségi találkozó Kolozsvárott	19
Az Egyházi Képviselő Tanács ülése	19
Dr. Nyiredy Szabolcs: Gondolatok Karácsony előtt	20
Vidéki beszámolók	21
Beregi hírek	22
Halottaink	23
Hírek, felhívások, tartalom	24

Laptulajdonos:
a Magyarországi Unitárius Egyház

Főszerkesztő:
Török Tamás

A szerkesztőség munkatársai:
Sándor Gy. Mátyás, Gálffy Gábor, Bencze Franciska

A szerkesztőség címe:
V., Nagy Ignác utca 4. Budapest, 1055.
Telefon: 111-2801

Terjeszti a Magyar Posta.
Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a hírlapkézbesítőknél,
a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál
(HELIR) Budapest XIII., Lehel u. 10/a – 1900 –, közvetlenül
vagy postautalványon, valamint átutalással
a HELIR 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámra.
Évi előfizetési díj: 180,- Ft. Egyes szám ára 40,- Ft.

Index: 25 842

Készült a Cerberus Kft. gondozásában
(Budapest V., Kálmán Imre u. 23. Tel.: 132-3511)
Felelős vezető: Schmidt Gábor

HU ISSN 0133-1272